

Bruxelles, 9.11.2016.
COM(2016) 715 final

**KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU,
EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA**

Komunikacija iz 2016. o politici proširenja EU-a

{SWD(2016) 360 final}
{SWD(2016) 361 final}
{SWD(2016) 362 final}
{SWD(2016) 363 final}
{SWD(2016) 364 final}
{SWD(2016) 365 final}
{SWD(2016) 366 final}

I. UVOD

U studenome 2015. Europska komisija donijela je srednjoročnu strategiju za politiku proširenja EU-a kojom je obuhvaćeno razdoblje trajanja mandata ove Komisije. Vijeće ju je podržalo u prosincu 2015. U ovoj Komunikaciji razmatra se napredak u provedbi te strategije, izvode se zaključci te se donose preporuke s obzirom na pojedine države proširenja i određena tematska pitanja.

EU je i dalje suočen s ozbiljnim izazovima u različitim područjima. Mnoge krize imaju potencijal za destabilizaciju ne samo u Europi, nego i globalno. Privlačnost EU-a u državama proširenja djelomično je narušena gospodarskom krizom te skepticizmom u vezi s europskim projektom.

Istodobno, snažnim izgledima za članstvo u EU-u, što sve države članice stalno ponovno potvrđuju, nastavlja se pokretati transformacija te učvršćivati stabilnost i sigurnost u državama jugoistočne Europe. Stoga je uvjerljiv proces proširenja koji se temelji na strogoj i pravednoj uvjetovanosti i dalje nezamjenjiv alat za jačanje tih zemalja i za podupiranje njihove modernizacije političkim i gospodarskim reformama u skladu s kriterijima pristupanja.

Politika proširenja nastavlja donositi rezultate, a reforme se nastavljaju u većini zemalja, iako različitim brzinama. S obzirom na složenu prirodu nužnih reformi radi se o dugoročnom procesu u kojem i dalje postoje strukturalni nedostaci, osobito u ključnim područjima vladavine prava i gospodarstva.

U Turskoj su, posebice, sastanak na vrhu između EU-a i Turske od 29. studenoga 2015. te Izjava EU-a i Turske koja je uslijedila 18. ožujka 2016. doveli do znatnog smanjenja nezakonitih migracijskih tokova te, u širem smislu, oživjeli odnose između EU-a i Turske. U Turskoj su 15. srpnja demokratske institucije i društvo u cjelini bili potreseni pokušajem nasilnog državnog udara koji je EU odmah oštro osudio.

Trajna opredijeljenost za načelo „temeljna načela na prvom mjestu” ostaje osnovom za države proširenja. Komisija će i dalje biti usmjerena na vladavinu prava, uključujući sigurnost, temeljna prava, demokratske institucije i reformu javne uprave, i na gospodarski razvoj i konkurentnost. To su i dalje temelji za ispunjavanje kopenhaskih i madridskih kriterija za članstvo. Od presudne je važnosti i jača uloga civilnog društva i dionika u širem smislu.

Istodobno je važno prihvatiti da pregovori o pristupanju nisu – niti su ikada bili – sami sebi svrhom. Oni su dio šireg procesa modernizacije i reformi. Vlade država proširenja trebaju aktivnije prihvatiti nužne reforme i uistinu učiniti te reforme svojim programom rada – ne zato što to EU zahtijeva od njih, već zato što je to u najboljem interesu njihovih građana. Javna potpora budućim proširenjima ovisit će o stupnju pripremljenosti država kandidatkinja za članstvo. Stoga reforme koje se provode tijekom procesa pristupanja pomažu i povećanju povjerenja građana država članica EU-a i građana država kandidatkinja.

II. PROVEDBA STRATEGIJE PROŠIRENJA IZ 2015.

a) Vladavina prava

Općenito, vidljivi su naponi oko modernizacije pravnih sustava i infrastrukture i oko provođenja boljeg stručnog usavršavanja sudaca i javnih tužitelja. Albanski je parlament u

srpnju jednoglasno prihvatio ustavne izmjene koje čine temelj za duboku i sveobuhvatnu reformu pravosuđa. Srbija je donijela sveobuhvatne akcijske planove za vladavinu prava kojima se određuje program rada za reforme u poglavljima 23. i 24.

Međutim, napredak u izgradnji djelotvornih i neovisnih **pravosudnih sustava** i dalje je spor, a većina država i dalje je suočena s problemima učinkovitosti te nedostatka dovoljne neovisnosti i odgovornosti u pravosuđu. U Turskoj je neovisnost pravosuđa narušena velikim promjenama u strukturi i sastavu visokih sudova te stalnim pritiskom na suce i javne tužitelje. Razrješavanje petine sudaca i javnih tužitelja s dužnosti, koje je uslijedilo nakon neuspjelog državnog udara 15. srpnja, dodatan je značajni izazov sveukupnom funkcioniranju pravosuđa. U bivšoj jugoslavenskoj republici Makedoniji ozbiljni nedostaci koji su postali vidljivi nakon otkrivanja slučaja prisluškivanja nisu riješeni na odgovarajući način.

U prethodnim godinama sve su države ojačale svoje okvire za suzbijanje **korupcije i organiziranog kriminala**. Osnovane su nove institucije kao što je crnogorska Agencija za sprječavanje korupcije te su poduzeti znatni naponi oko poticanja specijalizacije u policiji i u pravosuđu. Unatoč tim naporima, nekoliko zemalja u regiji i dalje pokazuje jasne simptome različite jačine u vezi s pojavom da razne interesne skupine preuzimaju državu. Poduzeća, institucije i moćni pojedinci upotrebljavaju nezakonite prakse kako bi oblikovali i utjecali na politike, pravno okruženje i na gospodarstvo s ciljem ostvarivanja vlastitih interesa. Javno proglašena politička obveza borbe protiv korupcije nije u dovoljnoj mjeri dovela do konkretnih rezultata. Stoga je potrebno usmjeriti napore, sada više nego ikada, na dostizanje uvjerljivih i održivih rezultata u tim područjima temeljenih na učinkovitim, djelotvornim i nepristranim istragama, kaznenim progonima te sudskim presudama u slučajevima na svim razinama. Više transparentnosti potrebno je u području javne nabave. Rezultati u suzbijanju organiziranog kriminala ne smiju se svoditi samo na pojedine uspješne slučajeve. Vlasti trebaju ozbiljno započeti s razbijanjem mreža organiziranog kriminala te zapljenom imovine, uključujući korištenjem ambicioznijim i moćnijim alatima kao što su proširena zapljena imovine i sustavna primjena financijskih istraga. Treba pojačati napore u vezi sa suzbijanjem nedopuštene trgovine oružjem. Napredak postignut posljednjih godina u suzbijanju trgovanja ljudima je različit. Više napora potrebno je uložiti oko usklađivanja s odgovarajućom pravnom stečevinom i kako bi se osigurala djelotvorna provedba preventivnih mjera te zaštita žrtava i pomoć žrtvama.

Terorizam i radikalizacija i dalje predstavljaju sigurnosnu prijetnju za EU i države proširenja. Tursku je posebno pogodilo nekoliko velikih smrtonosnih terorističkih napada u protekloj godini. U sljedećim godinama vjerojatan je i nastavak mogućih prijetnji koje dolaze od boraca iz EU-a i iz država proširenja koji su se pridružili pobunjeničkim skupinama, osobito u Siriji i Iraku, nakon njihova povratka u matične zemlje. Države proširenja izmijenile su svoje kaznene zakone i protuterorističko zakonodavstvo, čime su stvorile snažne alate za suzbijanje tih pojava. Neke od njih donijele su i nove protuterorističke strategije i akcijske planove koji se ne temelje samo na kaznenom progonu, već su sada usmjereni i na prevenciju te na sprečavanje radikalizacije. Međutim, više treba poduzeti u vezi s pitanjem suzbijanja radikalizacije u tim zemljama, osobito u području obrazovanja te boljim nadzorom stranih izvora kojima se financira promicanje radikalnog sadržaja. EU je državama proširenja omogućio pristup svojoj Mreži za osvješćivanje o radikalizaciji (RAN) kako bi omogućio dostupnost dobrih praksi EU-a u suzbijanju radikalizacije. Države proširenja trebaju nastaviti surađivati s Europolom radi olakšavanja suradnje u području suzbijanja terorizma.

b) Temeljna prava

Temeljna su prava i dalje u velikoj mjeri sadržana u zakonodavstvu država proširenja. Na zapadnom Balkanu i dalje su vidljive mane u primjeni, no stanje je uglavnom stabilno. U Turskoj je primijećeno nazadovanje u tom području, a primjena u praksi često pokazuje znatne nedostatke. Nakon pokušaja državnog udara u srpnju proglašeno je izvanredno stanje tijekom kojeg je proveden niz dalekosežnih mjera kojima su ograničena temeljna prava. Nakon pokušaja državnog udara pojavili su se navodi o mnogim ozbiljnim kršenjima zabrane mučenja i zlostavljanja te o kršenjima mnogih postupovnih prava. Turskoj je u interesu da osigura djelotvorno funkcioniranje nepristranog sustava sudskog nadzora nad navodnim kršenjima ljudskih prava. Komisija pozdravlja obvezu koju su preuzele turske vlasti s obzirom na taj cilj te poziva Tursku da međunarodnim organizacijama olakša praćenje suđenja koja slijede.

Sloboda izražavanja i sloboda medija i dalje su poseban problem u većini država proširenja, iako u različitim razmjerima. Zaostajanje u napretku u tom području, koje je već primijećeno tijekom proteklih dviju godina, nastavlja se, a u nekim se slučajevima i povećalo. Situacija u vezi sa slobodom izražavanja znatno se pogoršala u Turskoj, osobito uhićenjima i progonom novinara na osnovi optužbi za terorizam te zatvaranjem mnogih medija. Na zapadnom se Balkanu nastavilo pretjerano političko uplitanje u rad javnih medija, netransparentno javno financiranje medija i zastrašivanje novinara. Kako bi se pomoglo rješavanju tih pitanja, nastavno na konferenciju „Progovori!”, Komisija će pokrenuti novi koncept „dana medija” u regiji, proširujući raspon pitanja povezanih s medijima izvan samog područja slobode izražavanja, s ciljem obuhvaćanja funkcioniranja medijskoga tržišta, narušavanja tržišnog natjecanja i povezanih pitanja, kao što su financiranje i tržište oglašavanja.

Razlozi za ozbiljnu zabrinutost postoje i u području diskriminacije i neprijateljstva prema ranjivim skupinama, uključujući na temelju spolne orijentacije i rodnog identiteta. Dodatan rad potreban je kako bi se osigurala ravnopravnost između žena i muškaraca, uključujući borbu protiv obiteljskog i rodno uvjetovanog nasilja, i kako bi se osigurale jednake prilike za žene, osobito na tržištu rada. Prava djeteta, uključujući razvoj sustava zaštite djece i djelotvornih politika za pomoć osobama s invaliditetom, trebaju biti pojačana. Težak položaj Roma i dalje je uglavnom nepromijenjen te su Romi, osobito na zapadnom Balkanu, i dalje žrtve diskriminacije i društvene isključenosti. Politički okvir za integraciju Roma postoji u svim državama proširenja, no vlade trebaju pojačati svoje napore u vezi s provedbom postojećih obveza i u vezi s dodjeljivanjem potrebnih sredstava na državnoj i lokalnoj razini.

Djelotvorna zaštita osobnih podataka i čvrst sustav osiguravanja postupovnih prava još uvijek nisu u potpunosti uspostavljeni u mnogim državama proširenja.

c) Migracije

Migrantska je kriza u protekloj godini bila jedan od glavnih političkih problema. Na tom je primjeru ponovno dokazana strateška važnost politike proširenja u regiji. EU je reagirao na sveobuhvatan način koji uzima u obzir prava. Pogođene zemlje učinkovito su zatvorile zapadnobalkansku rutu te su, zahvaljujući i Izjavi EU-a i Turske od 18. ožujka, postignuti jasni rezultati na terenu pri čemu je broj nezakonitih migranata i tražitelja azila koji su stizali na grčke otoke znatno pao, od nekoliko tisuća dnevno na manje od prosječno stotinu dnevno. Time je znatno smanjen i broj izgubljenih života na moru. Turska je nastavila poduzimati velike napore oko pružanja utočišta za više od 2,7 milijuna izbjeglica ponajprije iz Sirije i Iraka, uključujući proširenjem zakonodavstva o privremenoj zaštiti i omogućivanjem pristupa tržištu rada. Pojačala je i upravljanje granicom te ophodnju na svojim kopnenim i morskim

granicama. Instrument EU-a za izbjeglice u Turskoj brzo se primjenjuje te pruža opipljivu potporu onima koji je trebaju. Ukupni iznos koji je dodijeljen u okviru Instrumenta iznosi 2,2 milijarde EUR, od kojih su za 1,2 milijarde EUR sklopljeni ugovori i od kojih je isplaćeno 677 milijuna EUR. Srbija i bivša jugoslavenska republika Makedonija znatno su pridonijele upravljanju kretanjem migranata. Od ljeta 2015. te dvije najviše pogođene države zapadnog Balkana primile su humanitarnu pomoć EU-a i dodatnu pomoć u okviru pretpristupnog instrumenta kako bi se pružila potpora njihovim pozitivnim i konstruktivnim naporima oko pomaganja izbjeglicama i migrantima na njihovu državnom području.

Međutim, migranti su nastavili s pokušajima dolaska na odredišta u Europi. Neke države proširenja morale su brzo prilagoditi svoje zakonske i institucionalne okvire te svoju infrastrukturu kako bi se nosile s migrantskom krizom. Administrativni i provedbeni kapaciteti u svim državama – osobito za rješavanje kriznih situacija – zahtijevaju daljnju potporu. I dalje su nužna kontinuirana djelovanja policije i pravosudnih tijela protiv krijumčara migranata, uključujući proaktivnu suradnju i razmjenu informacija s partnerskim državama.

Kako bi se smanjili migracijski pritisci na Uniju i na države proširenja, razvijaju se dodatni instrumenti. Kao dodatak Instrumentu za izbjeglice u Turskoj, *regionalnim fondom zaklade EU-a za odgovor na krizu u Siriji* i ugovorima s Jordanom i Libanom pomaže se u pružanju obrazovanja i zaposlenja sirijskim izbjeglicama te u poboljšanju njihove dobrobiti i životnih prilika tijekom njihova boravka u regiji. Za zapadni Balkan određene su i posebne mjere potpore te humanitarna pomoć.

Građani pet država proširenja trenutačno imaju korist od liberalizacije viznog režima pri putovanju u EU. Turska i Kosovo* postigli su znatan napredak u ispunjavanju zahtjeva iz planova za liberalizaciju viznog režima u 2016., što je Komisiji omogućilo da predloži Vijeću i Europskom parlamentu ukidanje zahtjeva za vizu nakon što se ispune preostala mjerila.

d) Funkcioniranje demokratskih institucija i reforma javne uprave

Pravilno funkcioniranje **demokratskih institucija** ostaje ključnim izazovom u nizu zemalja. Središnja uloga nacionalnih parlamenata za demokraciju treba biti usađena u političku kulturu. Pokušaj državnog udara u Turskoj u srpnju bio je izravni napad na demokratski izabrane institucije kao takve. S obzirom na ozbiljnost prijetnje demokratskim institucijama, brza reakcija na prijetnju bila je legitimna.

Unatoč tome, širok razmjer i kolektivna priroda mjera koje su poduzete nakon pokušaja državnog udara otvorile su niz vrlo ozbiljnih pitanja. Razlog za ozbiljnu zabrinutost je i ranije ukidanje imuniteta velikom broju članova parlamenta u svibnju.

Na zapadnom Balkanu funkcioniranje parlamenata često se sprečava bojkotima. Iako su neki bojkoti prevladani, podijeljena politička kultura i dalje postoji. Sporazum postignut u bivšoj jugoslavenskoj republici Makedoniji u srpnju, kojim se provodi Sporazum iz Pržina iz prethodne godine, temelj je za održavanje prijevremenih parlamentarnih izbora u prosincu 2016. Oporbeno bojkotiranje i opstrukcija rada parlamenta nastavili su se na Kosovu, a uključivali su i slučajeve nasilja. Mogućnost parlamentarnog nadzora često je narušena nezadovoljavajućim vladinim izvješćivanjem, slabim strukturama parlamentarnih odbora i pretjeranom upotrebom hitnih postupaka u radu parlamenta. Iako se izbori općenito odvijaju

* Ovim se nazivom ne dovode u pitanje stajališta o statusu te je on u skladu s Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1244/1999 i mišljenjem Međunarodnog suda o proglašenju neovisnosti Kosova.

bez većih incidenata, važni nedostaci utječu na poštenje u cjelokupnom predizbornom i izbornom procesu, uključujući one u vezi s provedbom izbora i političkim uplitanjem u medijsko izvješćivanje. Izbori se često smatraju prilikom za stjecanje političke kontrole nad širom upravom, uključujući i neovisne institucije.

Napredak u području **reforme javne uprave** bio je nejednak. Utjecaj koji će u Turskoj velik broj nedavnih otpuštanja imati na profesionalnost i učinkovitost javne uprave tek treba procijeniti. Većina država zapadnog Balkana postigla je napredak u donošenju strategija reforme javne uprave i programa reforme upravljanja javnim financijama, no provedba i dugoročna održivost tek trebaju biti osigurane. Politizacija javnih službi i dalje je zabrinjavajući problem. Unatoč postojanju suvremenog zakonodavstva u vezi s javnim službama, često se primjenjuju iznimke, osobito pri imenovanju i razrješavanju s dužnosti viših javnih službenika. Kvaliteta oblikovanja javnih politika i izrade zakona nije u skladu s pristupom iz Agende za bolju regulativu EU-a. Zakoni, javne politike i velika ulaganja često se pripremaju bez zadovoljavajućih procjena učinaka te internih i javnih savjetovanja.

U većini zemalja struktura državne uprave i dalje je složena te ne osigurava postizanje zadovoljavajuće odgovornosti u radu. Prava građana na dobru upravu, pristup informacijama i upravno sudstvo trebaju biti bolje osigurani. Uvođenje servisa e-uprave ostaje prioritet kao ključni čimbenik u postizanju transparentnosti, brzine i dosljednosti u radu javnih službi. Mnoge su zemlje ostvarile napredak u vezi s usvajanjem modernih zakona o općim upravnim postupcima, no pravna sigurnost može se osigurati jedino nakon što se ukinu proturječni posebni upravni postupci u sektorskim zakonima. Zemlje još uvijek moraju pronaći odgovarajuću ravnotežu između središnje, regionalne i lokalne vlasti koja će omogućiti najbolju provedbu reformi i pružanje usluga građanima.

e) Gospodarstvo

Gospodarska se situacija postupno poboljšala na zapadnom Balkanu jačim rastom, većim investicijama i novim radnim mjestima u privatnom sektoru. Međutim, sve države proširenja suočene su s velikim strukturalnim gospodarskim i društvenim izazovima, s niskom učinkovitošću javne uprave te visokim stopama nezaposlenosti. Nezaposlenost mladih i dalje je zabrinjavajuće visoka. Treba poboljšati infrastrukturu i obrazovne sustave. Pogoršanje odnosa između javnog duga i BDP-a u regiji usporilo se te bi moglo biti i zaustavljeno u nekim zemljama zahvaljujući dobrodošloj fiskalnoj konsolidaciji.

Nedostatak privlačnih mogućnosti zaposlenja u tim zemljama mnoge ljude navodi na iseljavanje. Istodobno, znatan priljev doznaka iz inozemstva djeluje nepoticažno na traženje posla u tim zemljama.

U kontekstu okvira EU-a za potporu gospodarskom upravljanju, sve države kandidatkinje i potencijalne kandidatkinje pozivaju se da podnesu godišnji Program gospodarskih reformi (ERP). ERP-ovi sadržavaju srednjoročna makroekonomska predviđanja i proračunske planove za sljedeće tri godine te popis prioriteta mjera strukturnih reformi usmjerenih na jačanje konkurentnosti i uključivog rasta. Postupak s ERP-om pomogao je u usmjeravanju pažnje vlada na rješavanje hitnih potreba za strukturnim reformama te poboljšavanju koordinacije. Međutim, opipljivi rezultati takvih reformnih napora na živote ljudi tek se trebaju pokazati. Potrebno je ojačati svijest o smjernicama politike među odgovarajućim dionicima i predanost tih dionika njihovoj provedbi.

EU i Turska ubrzali su svoje pripreme oko pregovora o modernizaciji i proširenju carinske unije između EU-a i Turske koja ima znatan neiskorišteni potencijal. Komisija radi na nacrtu smjernica za pregovore koje će predstaviti do kraja 2016.

Na okruženje za ulaganja u mnogim je državama utjecala trajna slabost u vezi s vladavinom prava te preuzimanjem države od strane raznih interesnih skupina, osobito s obzirom na neovisno i učinkovito sudstvo, nejednako provođenje pravila o tržišnom natjecanju, slabo upravljanje javnim financijama i česte izmjene poreznih pravila te pravila o dozvolama, čime se povećava rizik od korupcije. To je pitanje posebno problematično na zapadnom Balkanu, s obzirom na nedostatke u okvirima za korporativno upravljanje, na mala i fragmentirana domaća tržišta, nedovršenu privatizaciju i ograničenu regionalnu trgovinsku integraciju. U Turskoj se gospodarski rast pojačao, no poslovno se okruženje nastavilo pogoršavati, a gospodarstvo je i dalje ranjivo s obzirom na financijsku nesigurnost, promjene u povjerenju globalnih ulagača i trajne političke rizike. Pogoršana sigurnosna situacija dovela je i do znatnog pada u turističkom sektoru.

S obzirom na učinak vladavine prava na gospodarsko upravljanje, Komisija će posebnu pažnju posvetiti poveznicama između tih dvaju stupova procesa pristupanja.

f) Regionalna suradnja

Zamah dobiven inicijativom „Zapadnobalkanska šestorka”, ponajprije s obzirom na program povezanosti EU-a i „Berlinski proces”, nastavio je poticati pojačanu regionalnu suradnju, a time i političku stabilizaciju te stvaranje gospodarskih mogućnosti. Nastavljajući se na rezultate prethodnih sastanaka na vrhu, sastanak u srpnju 2016. u Parizu rezultirao je daljnjim napretkom u pogledu programa povezanosti, uključujući sporazum o uspostavljanju regionalnog tržišta za električnu energiju i pojačano usmjeravanje na poboljšanja u energetske učinkovitosti te veće korištenje obnovljivom energijom. Regionalnim inicijativama, kao što je Proces suradnje u jugoistočnoj Europi, nastavilo se poticati stabilizaciju i suradnju. Zemlje su počele surađivati i u novim područjima, ponajprije osnivanjem Regionalnog ureda za suradnju mladih (RYCO) i sporazumom o pokretanju novog pokusnog programa za razmjenu mladih javnih službenika. Države zapadnog Balkana dogovorile su i mjere olakšavanja trgovine te su započele s mjerama daljnje liberalizacije trgovine u regiji. U konačnici će se uspjeh suradnje mjeriti s obzirom na provođenje projekata povezanosti na terenu. Trenutačno treba hitno pokrenuti fizičke radove kako bi se pružio opipljiv dokaz izravnih koristi za građane. Međutim, u pogledu prometnih i energetskih projekata, treba ubrzati provedbu mjera reforme povezanosti, koje su dogovorene 2015. na sastanku na vrhu skupine „Zapadnobalkanska šestorka” (WB6) u Beču.

Dobrosusjedski odnosi i regionalna suradnja ključni su elementi procesa stabilizacije i pridruživanja te procesa proširenja. Ostvareni su i kontakti i suradnja na bilateralnoj i regionalnoj razini i u osjetljivim područjima, kao što su ratni zločini, nestale osobe, povratak izbjeglica, organizirani kriminal i policijska suradnja. Dobrosusjedski odnosi nastavljaju se jačati različitim regionalnim inicijativama za suradnju. Istodobno, odgovornije političko vodstvo i daljnji naponi prema pomirbi nužni su za promicanje stabilnosti i stvaranje okruženja u kojem je moguće prevladati nasljeđe prošlosti. Treba izbjegavati izjave koji imaju negativan učinak na dobrosusjedске odnose.

Daljnji su naponi potrebni kako bi se prevladali bilateralni sporovi između država proširenja i država članica. Zainteresirane strane trebaju riješiti bilateralna pitanja što je ranije moguće te ona ne bi trebala usporavati proces pristupanja, koji se treba temeljiti na utvrđenoj uvjetovanosti. Rezultati su u tom smislu ograničeni. Napredak u normalizaciji odnosa između

Srbije i Kosova treba ubrzati. S obzirom na bivšu jugoslavensku republiku Makedoniju, održavanje dobrosusjedskih odnosa od ključne je važnosti, uključujući pregovorima dogovoreno i obostrano prihvatljivo rješenje za pitanje imena pod okriljem UN-a. Iznimno je dobrodošao i napredak u pregovorima koji se vode u okviru Ujedinjenih naroda o rješavanju ciparskog pitanja. Kako bi se omogućio daljnji napredak, Turska treba ispuniti svoje obveze u vezi s potpunom provedbom Dodatnog protokola i postići napredak prema normalizaciji odnosa s Republikom Cipar. Time bi se mogao pružiti novi zamah procesu pristupanja. Komisija ističe da je potrebno izbjegavati prijetnje, uzroke napetosti ili postupke kojima se ugrožavaju dobrosusjedski odnosi i mirno rješavanje sporova. Komisija ističe važnost svih suverenih prava država članica EU-a. To, među ostalim, uključuje i pravo sklapanja bilateralnih sporazuma te istraživanja i iskorištavanja prirodnih resursa u skladu s pravnom stečevinom EU-a i međunarodnim pravom, uključujući UN-ovu Konvenciju o pravu mora.

III. PREOBLIKOVANJE PAKETA ZA PROŠIRENJE

a) Uvođenje preoblikovane metodologije izvješćivanja u nova područja

Komisija je 2015. u metodologiju izvješćivanja uvela niz izmjena. Cilj je bio dodatno pojačati preciznost procjena i upotrebljivost paketa kao izvora informacija i smjernica za sve dionike te pružiti veću transparentnost u procesu proširenja, utvrđujući jasnije opće pozicije država. Izvješća su pojačano usmjerena na postojeće stanje kako bi jasnije pokazala kako države stoje u pogledu svojih priprema za ispunjavanje kriterija članstva, pružaju snažnije smjernice o tome na što bi se države trebale usredotočiti u sljedećoj godini i uključuju usklađenije izvješćivanje i ljestvice za ocjenjivanje, čime se omogućava izravna usporedba država. Te izmjene jasnije pokazuju da naponi država proširenja u vezi s europskim integracijama zahtijevaju stalan i temeljit proces političkih i gospodarskih reformi te ih ne treba smatrati uskim skupom tehničkih pregovora.

Preoblikovani je pristup dodatno proširen 2016. obuhvaćajući više od pokusnih područja obuhvaćenih pristupom iz 2015.¹ Njime su sada pokrivena i područja povezana s ekonomskim razvojem (slobodno kretanje roba, tržišno natjecanje, promet, energetika) i određena područja iz poglavlja 24. (migracije, nadzor granica, azil, borba protiv terorizma) te zaštita okoliša i klimatske promjene. To postupno proširenje metodologije uzima u obzir potrebu da se osigura odgovarajući redoslijed reformi te stalna potreba usmjerenosti na temeljna načela. Ta nova metodologija bit će dodatno proširena 2018.

Usklađene ljestvice za ocjenjivanje povećale su transparentnost i usporedivost izvješća. Radi dobivanja još preciznijih rezultata, ocjena postojećeg stanja dodatno je prilagođena upotrebom, gdje je to prikladno, međukoraka između svake dvije postojeće razine.

b) Izmijenjeno izvješćivanje o gospodarskim kriterijima

Nastavljajući se na prošlogodišnje izmjene u pogledu izvješćivanja o gospodarskim kriterijima, Komisija je dodatno usavršila svoju metodologiju te je prilagodila potkriterije koji čine dva gospodarska kriterija pristupanja. Cilj tih prilagodbi jest osigurati da će države

¹ Vladavina prava i temeljna prava (funkcioniranje pravosuđa, korupcija, organizirani kriminal, sloboda izražavanja), gospodarski kriteriji, reforma javne uprave i tri poglavlja usko povezana s tim temeljnim načelima (javna nabava, statistika, financijski nadzor).

proširenja biti gospodarski pripremljene te da će pridonositi konkurentnosti i stabilnosti EU-a nakon što postanu članice.

Izmijenjenim potkriterijima ističu se glavni gospodarski nedostaci trenutnih država proširenja, kao što su njihova slaba poslovna okruženja s ograničenim pristupom financiranju, visokim stopama nezaposlenosti, slabim obrazovnim ishodima te niske razine inovacije i regionalne povezanosti. Njima se omogućava bolje usmjerena analiza nedostataka u funkcioniranju tržišta i slabosti u pogledu konkurentnosti. Novo usmjerenje je ujedno i bolje usklađeno s ERP-ovima te stoga pridonosi pružanju jasnijih smjernica državama proširenja kako bi ostvarile koristi od bliže integracije s EU-om prije pristupanja te u konačnici ispunile gospodarske kriterije.

c) **Od jeseni do proljeća – kalendar novoga paketa**

Komisija planira pomaknuti donošenje godišnjeg Paketa proširenja čiji je termin tradicionalno bila jesen na novi termin u proljeću. To podrazumijeva da novi paket neće biti donesen u listopadu ili studenome 2017., već u proljeću 2018. Zaključci Vijeća koji će uslijediti moći će se donijeti na Vijeću za opće poslove (GAC) u lipnju. Taj novi vremenski raspored omogućit će Komisiji da uskladi svoje izvještajno razdoblje s kalendarskom godinom, koja je uobičajena osnova za prikupljanje statističkih podataka. To su države proširenja više puta predložile.

Novi vremenski raspored za paket ujedno će omogućiti Komisiji da uskladi svoj ciklus izvješćivanja o paketu s ciklusom ERP-a. Time će više težine biti dodano gospodarskim temeljnim načelima politike proširenja, osigurat će se jača međusobna povezanost između paketa i procesa ERP-a i potonjem će se omogućiti veća vidljivost.

IV. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na temelju prethodno prikazane analize i rezultata ocjenjivanja pojedinih zemalja navedenih u sažetim pregledima država koji se nalaze u prilogu, Komisija daje sljedeće **zaključke i preporuke**:

I.

1. Politika proširenja EU-a i dalje je strateško ulaganje u **mir, sigurnost, blagostanje i stabilnost** u Europi. Temeljena na strogoj, ali pravednoj uvjetovanosti i na načelu vlastitih zasluga, njome se nastavlja pokretati transformacija i modernizacija u partnerskim državama u sveukupno izazovnom okruženju. Stabilizacija takvom transformacijom u interesu je EU-a.
2. Usmjerenost Komisije na „**temeljna načela na prvom mjestu**” proizvela je rezultate na terenu te se procesi reformi sveukupno nastavljaju, iako različitim brzinama. S obzirom na složenu prirodu nužnih reformi radi se o dugoročnom procesu u kojem nedostaci i dalje postoje u nizu ključnih područja. Reforme su potrebne u područjima vladavine prava, temeljnih prava, demokratskih institucija i reforme javne uprave i u gospodarstvu te ih izabrane institucije trebaju nastaviti u korist vlastitih građana. Gospodarske reforme i jačanje vladavine prava dovode do koristi koje se uzajamno učvršćuju.
3. Suradnja s Turskom i zapadnim Balkanom bila je važan element u rješavanju **migrantske krize**, u čemu je nekoliko država imalo konstruktivnu ulogu. EU podupire najviše

pogođene zemlje, prije svega Tursku, u njihovim naporima oko pomaganja i zaštite izbjeglica i migranata.

4. **Dobrosusjedski odnosi i regionalna suradnja** osnovni su dijelovi procesa proširenja te stabilizacije i pridruživanja. Daljnji su naponi potrebni kako bi se prevladali bilateralni sporovi koji ne smiju usporiti proces pristupanja. Suradnja skupine WB6 na zapadnom Balkanu i dalje ima važnu ulogu u tom kontekstu, uključujući kroz Berlinski proces.

II.

5. **Turska:** Turska je ključni partner Europske unije. EU je snažno osudio neuspjeli pokušaj državnog udara 15. srpnja kao izravni napad na demokratska načela te je izrazio svoju punu potporu i solidarnost s turskim narodom i demokratskim institucijama. Nakon neuspjelog pokušaja državnog udara 20. srpnja na čitavom je području Turske na tri mjeseca proglašeno izvanredno stanje. Otada je produljeno za još tri mjeseca.

Odnosi EU-a i Turske suočeni su s istim dugoročnim prilikama i izazovima kao i prije 15. srpnja. Međutim, dalekosežne mjere koje su poduzete nakon državnog udara dodatno su produbile niz ključnih izazova s obzirom na poštovanje temeljnih prava u zemlji, a prvenstveno slobodu izražavanja, pravo na pravedno suđenje i pravilno postupanje. Daljnje nazadovanje primijećeno je u pogledu slobode izražavanja i funkcioniranja pravosuđa. Stanje na jugoistoku zemlje i dalje predstavlja jedan od najopasnijih izazova. Sigurnosna situacija u zemlji nastavila se ozbiljno pogoršavati nakon neuspjeha mirovnog procesa s Kurdima u srpnju 2015. te je zemlja pretrpjela nekoliko velikih smrtonosnih terorističkih napada pripisanih Kurdistanskoj radničkoj partiji (PKK) i Da'eshu. EU je naglasio da protuterorističke mjere moraju biti proporcionalne i poštovati ljudska prava. Proces političkog rješavanja kurdske pitanja mora se nastaviti bez odgode. EU je ozbiljno zabrinut zbog uhićenja nekoliko članova parlamenta iz redova Narodne demokratske stranke (HDP) zbog optužbi o navodnoj potpori terorističkim aktivnostima.

S obzirom na razmjer i kolektivnu prirodu mjera poduzetih od srpnja, EU je pozvao Tursku, kao državu kandidatkinju, da se pridržava najviših standarda vladavine prava i temeljnih prava. Turske su vlasti preuzele jasne obveze u tom smislu. Komisija potiče Tursku da ih provede u potpunosti, uključujući preko međunarodnog praćenja pritvora, suđenja i postupaka nakon pokušaja državnog udara. EU je predan zajedničkoj suradnji s demokratskom, uključivom i stabilnom Turskom u rješavanju naših zajedničkih izazova. Međutim, vladavina prava, ljudska prava i temeljne slobode moraju se poštovati u svim okolnostima, a parlament i sve snage predstavljene u demokratskim institucijama moraju u potpunosti zadržati svoju ustavnu ulogu. S obzirom na obnovljena razmatranja u vezi s prijedlogom zakona kojim bi se ponovo uvela smrtna kazna, EU podsjeća da je nedvosmisleno odbijanje smrtne kazne osnovni element pravne stečevine EU-a i središnja međunarodna obveza koju je Turska preuzela.

EU i Turska produbili su svoje odnose u ključnim područjima od zajedničkog interesa, kao što je 29. studenoga 2015. i dogovoreno na sastanku na vrhu između EU-a i Turske. Održani su politički dijalozi na visokoj razini te dijalozi na visokoj razini u vezi s područjem energetike i gospodarstva. Turska je nastavila poduzimati znatne napore oko pružanja utočišta više od 2,7 milijuna izbjeglica iz Sirije i Iraka. Suradnja s EU-om u pogledu migracije pojačana je nakon Izjave EU-a i Turske od 18. ožujka 2016. U kombinaciji s drugim poduzetim mjerama, to je dovelo do znatnog smanjenja smrti na moru i do znatnog smanjenja broja izbjeglica i nezakonitih migranata koji iz Turske dolaze u Grčku. Turska je tijekom prethodne godine ostvarila znatan napredak u ispunjavanju mjerila plana za liberalizaciju viznog režima. Komisija je predložila

ukidanje zahtjeva za vize na temelju razumijevanja da će Turska ispuniti preostala mjerila. Dva dodatna poglavlja otvorena su u procesu pristupanja u studenome 2015. i u lipnju 2016. To uključuje i pripremni rad na još tri poglavlja te ažuriranje izvješća o analitičkom pregledu za ključna poglavlja 23. i 24. koje je u tijeku. Obje strane nastavljaju s razmatranjem mogućih opcija za proširenje opsega carinske unije. Kao članica NATO-a, G-20, OESS-a te Vijeća Europe, Turska je aktivni međunarodni akter. Turska nastavlja biti aktivna u međunarodnoj koaliciji koja se bori protiv Da'esha i ostaje ključnim partnerom u regiji.

Turska bi trebala riješiti i makroekonomske neravnoteže, provesti daljnje strukturne reforme te poboljšati poslovno okruženje, osobito u osjetljivom razdoblju nakon neuspjelog pokušaja državnog udara.

Konačno, budući da su Vijeće i Komisija ponovili svoja stajališta iz prethodnih godina, Turska sada mora hitno ispuniti svoju obvezu potpune provedbe Dodatnog protokola i ostvariti napredak u normalizaciji odnosa s Republikom Cipar. Komisija pozdravlja sudjelovanje obje strana u pregovorima o rješavanju ciparskog pitanja koji se održavaju pod okriljem UN-a. Sada je važno da se tim pregovorima postigne daljnji napredak. Kako bi se olakšalo postizanje takvog napretka, od iznimne je važnosti privrženost i doprinos Turske u konkretnom smislu postizanju sveobuhvatnog dogovora. EU je spreman prihvatiti one uvjete dogovora koji su u skladu s načelima na kojima je Unija utemeljena.

6. **Crna Gora:** U pregovorima o pristupanju EU-u ostvaren je napredak. Parlamentarni izbori u listopadu 2016. održani su na temelju znatno izmijenjenog pravnog okvira te su općenito provedeni uz veće sudjelovanje i transparentnost. Okruženje je bilo konkurentno i označeno općim poštovanjem temeljnih sloboda. Od odgovarajućih nacionalnih tijela očekuje se brzo i transparentno provođenje istrage o navodnim nepravilnostima u postupku izbora, o uhićenjima i o privremenom zatvaranju dviju mobilnih komunikacijskih platformi. Pravni je okvir u području vladavine prava uglavnom dovršen, a institucionalni je okvir utvrđen. Cjelokupni sustav vladavine prava sada treba proizvesti više rezultata, osobito u jačanju postignutih rezultata u suzbijanju korupcije i organiziranog kriminala. Napredak u vezi s poglavljima o vladavini prava, pokazan na temelju opipljivih rezultata prvenstveno u suzbijanju korupcije i organiziranog kriminala, i dalje će određivati brzinu vođenja pregovora o pristupanju. Fiskalni se položaj Crne Gore pogoršao, a rastuće razine javnog duga predstavljaju izazov fiskalnoj održivosti. Kao pitanje prioriteta, Crna Gora treba poduzeti mjere kako bi ograničila trenutačnu potrošnju i poboljšala prikupljanje prihoda. Treba smanjiti i okolnosti koje potiču nezaposlenost, razviti ljudski kapital te konkurentnu industriju usmjerenu na izvoz. U prosincu 2015. Crna Gora primila je pozivnicu da postane članicom NATO-a, što je važno postignuće.
7. **Srbija:** Nakon prijevremenih izbora u travnju nova srbijanska vlada u svoj je program kao prioritetni cilj uključila pristupanje Srbije EU-u. Srbija je poduzela značajne korake prema tom cilju, zbog čega su otvorena prva četiri poglavlja pristupnih pregovora, uključujući poglavlje o vladavini prava i o normalizaciji odnosa s Kosovom. Opća brzina pristupnih pregovora s EU-om ovisit će osobito o održivom napretku u tim dvama područjima. Srbija treba produbiti svoj angažman u dijalogu s Kosovom, uključujući i provedbu svih sporazuma. Komisija očekuje otvaranje dodatnih poglavlja u nadolazećem razdoblju.

Gospodarskim reformama postižu se rezultati i to se treba nastaviti, s posebnim naglaskom na restrukturiranje poduzeća u državnom vlasništvu i javnih poduzeća. Vodeća uloga Srbije u regiji od iznimne je važnosti za poboljšanje regionalnih veza i

održavanje stabilnosti. Srbiju je pogodila migrantska kriza tijekom koje je imala aktivnu i konstruktivnu ulogu te je surađivala sa susjednim zemljama i državama članicama tijekom upravljanja mješovitim migracijskim kretanjima.

8. **Bivša jugoslavenska republika Makedonija:** Prethodnu godinu obilježila je stalna politička kriza. I dalje su prisutne zabrinutosti u vezi s preuzimanjem države od strane raznih interesnih skupina koje utječu na funkcioniranje demokratskih institucija i ključnih područja u društvu. Država mora u potpunost provesti Sporazum iz Pržina, prvenstveno osiguravanjem uvjerljivog izbornog postupka u odnosu na prijevremene parlamentarne izbore u prosincu. Treba poduprijeti napore specijalnog tužitelja oko utvrđivanja pravne odgovornosti, a parlament treba utvrditi političku odgovornost za prisluškivanja i njihov sadržaj. Znatni je napredak i dalje potreban u pogledu stvarne provedbe Prioriteta hitnih reformi. Makroekonomsku stabilnost treba nastaviti održavati, javni deficit treba strože kontrolirati, a transparentnost i provedbu politike javnih rashoda treba poboljšati. Prateći nedavni napredak u provedbi mjera usmjerenih na izgradnju povjerenja s Grčkom, potrebni su odlučni koraci u rješavanju pitanja imena države. Zemlju je pogodila migrantska kriza tijekom koje je surađivala sa susjednim zemljama i državama članicama tijekom upravljanja mješovitim migracijskim kretanjima.

Nedavni pozitivni pomaci u pogledu Sporazuma iz Pržina pružaju stvarnu priliku političkim čelnicima da konačno prevladaju dugotrajnu krizu i da riješe sustavne probleme. U skladu s time, Komisija je spremna preporučiti otvaranje pristupnih pregovora s bivšom jugoslavenskom republikom Makedonijom. To će, međutim, biti uvjetovano napretkom u vezi s provedbom Sporazuma iz Pržina, a prvenstveni uvjeti bit će održavanje vjerodostojnih parlamentarnih izbora i znatan napredak u provedbi Prioriteta hitnih reformi.

9. **Albanija:** Albanija je nastavila ostvarivati stalni napredak prema ispunjavanju pet ključnih prioriteta za otvaranje pristupnih pregovora. Ustavne izmjene od iznimnog značaja prihvaćene su jednoglasno u srpnju 2016., čime je pokrenut temeljit i sveobuhvatan proces reforme pravosuđa. Taj će proces uključivati dubinsku procjenu sudaca i javnih tužitelja. Provedba reforme javne uprave nastavila se dosljedno. Nastavio se rad na postizanju opazivih rezultata u suzbijanju korupcije i organiziranog kriminala proaktivnim istragama, kaznenim progonom i osudama. Temeljna se prava i dalje uvelike poštuju u zemlji.

S obzirom na navedeni napredak u ispunjavanju ključnih kriterija te pod uvjetom uvjerljivog i opipljivog napretka u provedbi reformi u pravosuđu, a posebice ponovne procjene sudaca i javnih tužitelja (provjera), Komisija preporučuje otvaranje pristupnih pregovora s Albanijom.

10. **Bosna i Hercegovina:** Bosna i Hercegovina ostvarila je prioritete koji proizlaze iz njezina procesa reformi, a posebno u odnosu na Program reformi. Na osnovi toga Vijeće je Komisiji dalo u zadatak da pripremi mišljenje o zahtjevu za članstvo. Značajni reformni naponi usmjereni na EU trebaju biti održani kako bi se riješili duboko ukorijenjeni strukturni problemi koji su usporavali razvoj zemlje, uključujući i u društveno-gospodarskom smislu. Jačanje vladavine prava i javne uprave u skladu s europskim standardima na svim razinama vlasti te daljnje poboljšanje suradnje među svim razinama vlasti i dalje su prioriteti. Usvojeni mehanizam koordinacije za pitanja povezana s EU-om trebaju biti provedeni kako bi se omogućilo da se zemlja uspješno nosi s izazovima procesa europskih integracija, uključujući i s obzirom na usvajanje nužnih strategija za čitavu zemlju. Treba potpisati Protokol o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SPP) koji je parafiran u srpnju 2016.

11. **Kosovo:** Komisija pozdravlja stupanje na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SPP) 1. travnja 2016., koji pruža sveobuhvatni okvir za bliže političke i gospodarske odnose između EU-a i Kosova. Kosovo je poduzelo velike korake u ispunjavanju zahtjeva plana za liberalizaciju viznog režima, omogućavajući Komisiji da donese službeni prijedlog u svibnju 2016. o ukidanju viznog režima, pod uvjetom ispunjenja dvaju preostalih uvjeta – ratifikacija sporazuma o granici/razgraničenju s Crnom Gorom te da nastavi jačati svoje postignute rezultate u suzbijanju organiziranog kriminala i korupcije. Na rad parlamenta štetno je utjecala temeljna opstrukcija koju je provodilo više političkih stranaka.

Politički akteri trebaju pronaći način da prevladaju produljeni politički zastoj i da pripreme put za rješavanje brojnih reformnih izazova koji slijede, osobito u odnosu na vladavinu prava i potrebu za strukturnim gospodarskim reformama kojima treba riješiti visoku razinu nezaposlenosti. Europski program reformi razvijen je kako bi se pomoglo nužnoj provedbi Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SPP). Kosovo je ispunilo preostale međunarodne obveze u odnosu na uspostavu specijaliziranih vijeća i specijaliziranih ureda tužiteljstva sa zadatkom istrage navodnih kaznenih djela kažnjivih po međunarodnom pravu koja su počinjena tijekom sukoba na Kosovu. Trajanje mandata EULEX-a produljeno je do lipnja 2018. Kosovo treba produbiti svoj angažman u dijalogu sa Srbijom, uključujući i provedbu svih sporazuma.

V. PRILOZI

1. Sažeti pregled nalaza izvješća
2. Ključni statistički podaci

PRILOG 1. – Sažeti pregled nalaza izvješća

Turska

Pokušaj vojnog udara u noći 15. srpnja rezultirao je s 241 poginulom i 2 196 ranjenih osoba. Turska je vlada uspjela, uz potporu sa svih strana turskog političkog spektra i uz potporu turskog društva, nadvladati pokušaj državnog udara. Turska Velika nacionalna skupština održala je već 16. srpnja simboličko posebno zasjedanje te je usvojila deklaraciju koju su odobrile sve stranke predstavljene u parlamentu. Vlada je organiziranje pokušaja državnog udara pripisala Gülenovu pokretu.

EU je odmah snažno osudio pokušaj državnog udara koji je predstavljao izravan napad na demokraciju u Turskoj kao takvu te je naglasio svoju punu potporu demokratskim institucijama zemlje.

20. srpnja diljem Turske proglašeno je izvanredno stanje na tri mjeseca, koje je poslije produljeno za još tri mjeseca 3. listopada. Dekretima su uvedene značajne zakonske izmjene. Turska je obavijestila Vijeće Europe o odstupanju od svoje obveze osiguravanja niza temeljnih prava koje štiti Europska konvencija o ljudskim pravima. Nakon pokušaja državnog udara, uslijedile su vrlo opsežne suspenzije, otpuštanja, uhićenja i pritvaranja na temelju navodnih povezanosti s Gülenovim pokretom te sudjelovanja u pokušaju državnog udara. Te mjere pogodile su osobe iz čitavog društva, a osobito iz pravosuđa, policije, žandarmerije, vojske, javnih službi, tijela lokalne samouprave, zatim sveučilišne profesore, učitelje, odvjetnike, pripadnike medija i poslovne zajednice. Mnoge institucije i privatna poduzeća su zatvoreni, a njihova imovina zaplijenjena ili prebačena javnim institucijama.

Nakon uvođenja mjera koje su uslijedile nakon državnog udara, EU je pozvao vlasti da se pridržavaju najviših standarda vladavine prava i temeljnih prava. Iako između države i javnih službenika treba postojati odnos povjerenja i odanosti te je dopušteno poduzimati mjere kako bi se to osiguralo, bilo kakve optužbe trebaju biti utvrđene preko transparentnih postupaka u pojedinačnim slučajevima. Individualna kaznena odgovornost može jedino biti utvrđena uz puno poštovanje načela diobe vlasti, punu neovisnost sudstva i uz prava svakog pojedinca na pošteno suđenje, uključujući i djelotvorno pravo na odvjetnika. Turska treba osigurati da se takve mjere provode jedino u razmjerima koji su prijeko potrebni u takvoj situaciji te je u svim slučajevima potrebno zadovoljiti načela nužnosti i proporcionalnosti. Vijeće Europe provodi nadzor nad mjerama koje su poduzete tijekom izvanrednog stanja. Turska treba hitno prihvatiti preporuke Povjerenika za ljudska prava Vijeća Europe iz listopada 2016.

S obzirom na **političke kriterije**, prije pokušaja državnog udara parlament je imao program snažnih zakonodavnih izmjena s ciljem provedbe ambicioznog vladina akcijskog plana reformi za 2016. i ostvarenja zakonodavnih zahtjeva plana za liberalizaciju viznog režima. Međutim, nekoliko ključnih usvojenih zakona nije bilo u skladu s europskim standardima vladavine prava i temeljnih prava, kao što je zakon o zaštiti podataka. Politički sukobi nastavili su sprječavati rad zakonodavnog tijela. Usvajanje u svibnju zakona koji je omogućio skidanje imuniteta velikom broju zastupnika te pritvori i uhićenja nekoliko članova parlamenta iz Narodne demokratske stranke (HDP) koji su uslijedili, uključujući i dvoje potpredsjednika u studenome, razlog su za ozbiljnu zabrinutost.

Stanje na jugoistoku zemlje i dalje predstavlja jedan od najopasnijih izazova za zemlju. Turska je doživjela stalno vrlo ozbiljno pogoršanje sigurnosne situacije, što je dovelo do mnogo žrtava nakon neuspjeha procesa rješavanja kurdske pitanja u srpnju 2015., te je pretrpjela nekoliko velikih smrtonosnih terorističkih napada pripisanih Kurdistanskoj radničkoj partiji (PKK) i Da'eshu. Vlasti su provele opsežnu protuterorističku vojnu i sigurnosnu kampanju protiv Kurdistanske radničke partije (PKK), koja je i dalje na popisu

terorističkih organizacija EU-a. Učestali su izvještaji o ozbiljnim navodima o kršenju ljudskih prava i neproporcionalnoj primjeni sile snaga sigurnosti na jugoistoku zemlje. Mnogi izabrani predstavnici i dužnosnici tijela lokalne samouprave na jugoistoku zemlje suspendirani su, razriješeni s dužnosti ili uhićeni na temelju optužbi o povezanosti s terorizmom, a neki od njih na temelju dekreta donesenih tijekom izvanrednog stanja nakon pokušaja državnog udara. Međutim, protuterorističke mjere moraju biti proporcionalne i pri njihovoj primjeni moraju se poštovati ljudska prava. Rješavanje kurdskog pitanja u okviru političkog procesa jedini je put naprijed; pomirba i obnova isto tako postaju ključnim pitanjima koje vlasti trebaju riješiti.

Civilno društvo poduzelo je sve moguće napore kako bi ostalo aktivno i uključeno u javni život. Neovisne se organizacije civilnog društva rijetko uključuju u procese izrade zakona i oblikovanja politika. Neki od njihovih predstavnika, uključujući branitelje ljudskih prava, bili su uhićeni i postojali su uvjerljivi navodi o tome da su bili zastrašivani. Velik broj organizacija zatvoren je u okviru mjera nakon državnog udara, a to je provedeno na osnovi navodnih poveznica s Gülenovim pokretom.

Turska je umjereno pripremljena u području reforme javne uprave te je snažno privržena otvorenoj i responzivnoj javnoj upravi. Međutim, došlo je do nazadovanja u području javnih službi i upravljanja ljudskim potencijalima, osobito nakon pokušaja državnog udara. Strukturni učinak mjera donesenih nakon pokušaja državnog udara na funkcioniranje javne službe tek treba procijeniti.

Tursko je pravosuđe u ranoj fazi pripremljenosti za pristupanje, tj. pripremljeno je u određenoj mjeri. U posljednjim je godinama primijećeno nazadovanje, osobito u odnosu na neovisnost sudstva. Opsežne promjene u strukturi i sastavu visokih sudova ozbiljan su razlog za zabrinutost i nisu u skladu s europskim standardima. Suce i javne tužitelje kontinuirano se uklanja s dužnosti, a u nekim su slučajevima i uhićeni pod optužbama za urotu s Gülenovim pokretom. Ta se situacija dodatno pogoršala nakon pokušaja državnog udara u srpnju, nakon čega je petina sudaca i javnih tužitelja razriješena s dužnosti, a njihova je imovina zamrznuta. Sudstvo mora raditi u okruženju koje mu omogućava obavljanje svojih dužnosti na neovisan i nepristran način, a izvršna i zakonodavna vlast moraju pritom u potpunosti poštovati načelo diobe vlasti. Tijekom izvanrednog stanja Turska je za neke prijestupe dodatno proširila mogućnost pritvora na 30 dana bez pristupa sudu, što je u suprotnosti sa sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava, a te su mjere primijenjene na velik broj sudaca.

Država je do određene mjere pripremljena u području suzbijanja korupcije. Korupcija u mnogim područjima i dalje postoji i nastavlja predstavljati ozbiljan problem. Usvajanje nove strategije i protukorupcijskog akcijskog plana je korak unaprijed iako je to i dalje ograničeno s obzirom na područje djelovanja. Zakonski okvir i dalje sadržava ozbiljne praznine, a velik razlog za zabrinutost i dalje je prevelik utjecaj izvršne vlasti na istrage i kazneni progon u korupcijskim slučajevima visokog profila. Percepcija korupcije i dalje je visoka.

Turska je postigla određenu razinu pripremljenosti u području suzbijanja organiziranog kriminala. Institucionalni se kapacitet povećao te su usvojene nove strategije i akcijski planovi. Međutim, nisu dostupni statistički podaci o broju osuda i ostalim važnim pokazateljima. Financijske se istrage i dalje ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri. Zamrzavanje imovine zbog razloga predostrožnosti primjenjuje se rijetko te je razina zaplijenjene imovine niska. U području suzbijanja terorizma na snazi je sveobuhvatni pravni okvir o financiranju terorizma. Protuteroristički zakon nije u skladu s pravnom stečevinom s obzirom na područje primjene i definicije, a njegova primjena povezana je s ozbiljnim zabrinutostima u vezi s poštovanjem temeljnih prava. I kazneno i protuterorističko zakonodavstvo trebalo bi biti usklađeno sa sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava, ne umanjujući time

sposobnost Turske da se bori protiv terorizma. Načelo proporcionalnosti mora se primjenjivati u praksi.

Turski pravni okvir uključuje opća jamstva poštovanja ljudskih i temeljnih prava, no taj okvir treba dodatno poboljšati. Provođenje prava koja proizlaze iz Europske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) i sudske prakse Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) nije još osigurano. Neposredno nakon pokušaja državnog udara pojavili su se navodi o mnogim ozbiljnim kršenjima zabrane mučenja i zlostavljanja te o kršenjima mnogih postupovnih prava. Ipak, sve mjere koje se poduzimaju moraju biti u skladu s načelima proporcionalnosti i poštovanjem ljudskih prava. Novi zakon o Instituciji za ljudska prava i jednakost Turske korak je u pravom smjeru. U njemu su sadržane odredbe koje zabranjuju diskriminaciju na temelju velikog broja pravnih osnova, no ne obuhvaća izričito spolnu orijentaciju. Još uvijek treba donijeti potpuno sveobuhvatan specijalni zakon o borbi protiv diskriminacije. U slučajevima koji se odnose na pitanja ljudskih prava postoji pravna praznina s obzirom na to da Nacionalna institucija za ljudska prava i jednakost još uvijek nije utvrđena. Prava najranjivijih skupina i pripadnika manjina trebaju biti zaštićena u zadovoljavajućoj mjeri. Rodno utemeljeno nasilje, diskriminacija, govor mržnje prema manjinama, zločini iz mržnje i kršenja ljudskih prava lezbijki, gejeva, biseksualaca, transrodnih i interseksualnih (LGBTI) osoba nastavljaju biti razlogom za ozbiljnu zabrinutost.

U posljednjoj je godini zabilježeno ozbiljno nazadovanje u području slobode izražavanja. Selektivna i arbitrarna primjena prava, osobito odredbi u vezi s nacionalnom sigurnošću i borbom protiv terorizma, ima negativan učinak na slobodu izražavanja. Novi kazneni slučajevi i oni koji su već u tijeku protiv novinara, pisaca ili korisnika društvenih medija, oduzimanje akreditacija, visok broj uhićenja novinara i zatvaranje mnogih medija nakon pokušaja državnog udara u srpnju razlog su za ozbiljnu zabrinutost. Sloboda okupljanja i dalje je previše ograničena, i zakonski i u praksi.

Turska je nastavila davati potporu razgovorima o rješavanju ciparskog pitanja u kojima sudjeluju čelnici dviju zajednica te Posebni savjetnik u ime Glavnog tajnika UN-a. Privrženost te doprinos Turske u konkretnom smislu ključni su za postizanje tog sveobuhvatnog sporazuma. Međutim, Turska još uvijek nije ispunila svoju obvezu da osigura punu i nediskriminirajuću provedbu Dodatnog protokola Sporazumu o pridruživanju i nije uklonila sve zapreke slobodnom kretanju roba, uključujući i ograničenja u vezi s izravnim prometnim vezama s Ciprom. Nije postignut napredak u normalizaciji bilateralnih odnosa s Republikom Cipar. Zaključci o Turskoj koje je usvojilo Vijeće (Opći poslovi i vanjski odnosi) 11. prosinca 2006. i koje je podržalo Europsko vijeće u prosincu 2006. i dalje su na snazi. Njima se određuje da pregovori neće biti otvoreni za osam poglavlja² koji se odnose na turske restrikcije u pogledu Republike Cipar i da nijedno poglavlje neće biti privremeno zatvoreno dok Komisija ne potvrdi da je Turska u potpunosti provela Dodatni protokol Sporazumu o pridruživanju.

Turska treba nedvosmisleno biti privržena dobrosusjedskim odnosima, poštovati međunarodne sporazume i mirno rješavati sporove u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, uz mogućnost obraćanja Međunarodnom sudu, ako bi to bilo potrebno. U tom kontekstu, EU je još jednom izrazila ozbiljnu zabrinutost i potaknula Tursku da izbjegava prijetnje ili djelovanja protiv države članice ili izvore napetosti ili djelovanja kojima se ugrožavaju dobrosusjedski odnosi i mirno rješavanje sporova.

²Sloboda kretanja roba, pravo poslovnog nastana i sloboda pružanja usluga, financijske usluge, poljoprivreda i ruralni razvoj, ribarstvo, prometna politika, carinska unija i vanjski odnosi.

U pogledu **gospodarskih kriterija**, tursko je gospodarstvo vrlo napredno i može ga se smatrati funkcionirajućim tržišnim gospodarstvom. Unatoč tome, veliki vanjski deficit čini tursko gospodarstvo ranjivim s obzirom na financijsku nesigurnost, promjene u naklonjenosti globalnih ulagača i političke rizike. Središnja banka smanjila je kamatne stope unatoč tome što je stopa inflacije bila znatno iznad službenog cilja. Poslovno okruženje nastavlja se pogoršavati zbog usmjerenih djelovanja protiv medija i poslovnih ljudi koji kritiziraju vlast i protiv političkih protivnika, pri čemu se aktivno koriste porezna tijela, jedinica za financijska kaznena djela i sudovi. Provedba strukturnih reformi radi poboljšanja funkcioniranja tržišta roba, usluga i rada zaustavljena je. Općenito, došlo je do nazadovanja.

Turska je u dobroj mjeri pripremljena u vezi s postizanjem kapaciteta da se nosi s pritiskom konkurencije i snaga na tržištu EU-a. Određeni napredak postignut je u nizu područja, osobito daljnjom liberalizacijom energetskog sektora. Značajni problemi i dalje postoje u vezi s kvalitetom obrazovanja. Postoje i problemi pristupa obrazovanju za djevojke. Rast realnog tečaja lire umanjio je cjenovnu konkurentnost gospodarstva.

U odnosu na **sposobnost preuzimanja obveza koje proizlaze iz članstva**, Turska je nastavila usklađivanje s pravnom stečevinom. Uz pozitivnu iznimku rada povezanog s liberalizacijom viznog režima, naponi se nastavljaju ograničenom brzinom. Turska je vrlo napredna u području prava društava, transeuropskih mreža te znanosti i istraživanja te je postigla dobru razinu pripremljenosti u područjima slobodnog kretanja roba, prava intelektualnog vlasništva, financijskih usluga, poduzetništva i industrijske politike, zaštite potrošača i zdravlja, carinske unije, vanjskih odnosa i financijskog nadzora. Turska je samo umjereno pripremljena u području javne nabave s obzirom na to da još postoje važne praznine u vezi s usklađenošću tog područja. Turska je i umjereno pripremljena u području statistike i prometne politike, u kojima su općenito potrebni znatni dodatni naponi. Turska je postigla samo određenu razinu pripremljenosti u području zaštite okoliša i klimatskih promjena, u kojima je potrebno utvrditi i provesti ambicioznije i bolje koordinirane politike. U svim područjima potrebno je usmjeriti dodatnu pažnju na provođenje zakonodavstva dok je u nekim područjima potreban znatan dodatan napredak oko usklađivanja zakonodavstva s pravnom stečevinom EU-a.

Crna Gora

U pogledu **političkih kriterija**, političkim dogovorom o organiziranju slobodnih i poštenih izbora vlast je u svibnju preuzela „vlada izbornog povjerenja”. Unatoč upornoj polarizaciji u političkom okruženju ovime je dokazana sposobnost postizanja kompromisa između vlade i dijelova oporbe. Parlamentarni izbori u listopadu 2016. održani su na temelju znatno izmijenjenog zakonskog okvira. Unatoč tehničkim zastojima i teškom odnosu između odgovornih institucija, izborne pripreme uglavnom su provedene na participativan i transparentan način. Izbori su održani u konkurentnom okruženju te su bili označeni općim poštovanjem temeljnih sloboda. Od odgovarajućih nacionalnih tijela očekuje se brzo i transparentno provođenje istrage o navodnim nepravilnostima u postupku izbora, o uhićenjima i o privremenom zatvaranju dviju mobilnih komunikacijskih platformi. Nije provedena naknadna politička istraga o navodnoj zloupotrebi javnih sredstava za potrebe političkih stranaka („afeta zvučnog prisluškivanja”).

Crna Gora umjereno je pripremljena u odnosu na reformu svoje javne uprave. Postignut je određeni napredak, prvenstveno usvajanjem strategije reforme javne uprave 2016. – 2020., programa reforme upravljanja javnim financijama, stupanjem na snagu novog zakona o plaćama i pojednostavljenjem upravnih postupaka. Međutim, jaka politička volja potrebna je

da bi se djelotvorno provela depolitizacija javne službe i određivanje prikladne veličine državne uprave.

Pravosuđe je pripremljeno u umjerenoj mjeri. Tijekom izvještajnog razdoblja Crna Gora postigla je određeni napredak u ovom području. Poboľšan je kapacitet sudbenog i tužiteljskog vijeća. Međutim, novi zakonodavni okvir za povećanje neovisnosti, odgovornosti i profesionalizma u pravosuđu i etički kodeks nisu još u potpunosti provedeni. Mjere za smanjivanje broja neriješenih slučajeva i ukupnog trajanja sudskih postupaka trebaju se nastaviti.

Crna Gora postigla je određenu razinu pripremljenosti u području suzbijanja korupcije. Korupcija u mnogim područjima i dalje postoji i nastavlja predstavljati ozbiljan problem. Agencija za sprečavanje korupcije počela je s radom u 2016. Proces izgradnje institucija uglavnom je dovršen. Sve institucije trebale bi biti više proaktivne u odnosu na izvršavanje svojih dužnosti. Unatoč nekim daljnjim koracima koji su poduzeti, zapaženi rezultati u odnosu na uspješne istrage i osude, osobito u korupcijskim slučajevima visokog profila, i u odnosu na sprečavanje korupcije i dalje su ograničeni. Crna Gora treba povećati kapacitet za provođenje finansijskih istraga te postići zapažene rezultate zaplijene i oduzimanja imovine stečene kaznenim djelima.

Crna Gora postigla je određenu razinu pripremljenosti u području suzbijanja organiziranog kriminala. Postignut je određeni napredak, prvenstveno u jačanju zakonskog, regulatornog i institucionalnog okvira. I dalje treba ulagati napore u ostvarivanje zapaženih rezultata u slučajevima organiziranog kriminala, osobito u odnosu na trgovinu ljudima i pranje novca u kojima su rezultati ograničeni. Broj otkrivenih sumnjivih bankovnih transakcija i dalje je nizak.

Crna Gora dovršila je nekoliko zakonodavnih reformi kako bi se još više uskladila s EU-om i međunarodnim standardima ljudskih prava te kako bi osigurala postojanje prikladnih mehanizama za zaštitu ranjivih skupina od diskriminacije. Provedba zakonodavstva i dalje je slaba. Izmjene cjelokupnog zakonodavnog okvira, kako bi se osigurala usklađena politika kažnjavanja kršenja ljudskih prava, još uvijek nisu usvojene. Institucionalni kapacitet treba još povećati. Romska manjina i dalje je najranjivija zajednica koju se najviše diskriminira u različitim područjima života.

Crna Gora postigla je određenu razinu pripremljenosti u području slobode izražavanja, no u posljednjoj godini u tom području nije postignut daljnji napredak. Broj slučajeva klevete i dalje je visok, a to upućuje na slabe samoregulativne mehanizme i na izazove oko razumijevanja uloge medija. Crna Gora i dalje treba postići cjelokupno usklađivanje sa sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava. Prostori jedne komercijalne medijske kuće oštećeni su, a nekoliko je novinara bilo tjelesno i verbalno napadnuto i prijetilo im se tijekom prosvjeda protiv vlade u listopadu 2015. Nije ostvaren napredak u rješavanju slučajeva napada na novinare. Treba osigurati transparentnost i nediskriminaciju pri državnom oglašavanju u medijima. Izmijenjeni Etički kodeks za novinare treba biti djelotvorno i jednako primijenjen u čitavoj medijskoj zajednici.

Crna Gora i dalje će imati konstruktivnu ulogu u regionalnoj suradnji. Ratificirala je granični sporazum s Bosnom i Hercegovinom i Kosovom*.

U pogledu **gospodarskih kriterija**, Crna Gora pripremljena je umjereno s obzirom na razvijanje funkcionirajućeg tržišnog gospodarstva. Određeni je napredak postignut u jačanju

* Ovim se nazivom ne dovode u pitanje stajališta o statusu te je on u skladu s Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1244/1999 i mišljenjem Međunarodnog suda o proglašenju neovisnosti Kosova.

funkcioniranja financijskog tržišta i tržišta rada te u poboljšanju poslovnog okruženja. Ulaganjima u infrastrukturu i turizam potiče se gospodarska aktivnost. Međutim, brz rast javnog duga te visoki fiskalni deficiti, zajedno s visokom razinom vanjskih neravnoteža i visokom stopom nezaposlenosti razlozi su za zabrinutost. Zajednički učinak velikih ulaganja u infrastrukturu i nekoliko novih skupih socijalnih programa izazov su za financijsku održivost. Potrebne su trenutačne korektivne mjere, a na to se upućuje i u smjernicama o politici u ERP-u. Ostali problemi koje treba riješiti uključuju visoke vanjske neravnoteže, nisku stopu participacije stanovništva na tržištu rada i još uvijek nizak rast novih kredita u situaciji u kojoj je velik broj starih loših kredita.

Crna Gora umjereno je pripremljena s obzirom na svoj kapacitet da se nosi s pritiskom konkurencije i djelovanjem tržišnih snaga na tržištu Unije. Određeni napredak postignut je u poboljšanju kvalitete infrastrukture, tržištu energentima i digitalizaciji gospodarstva. Mala i srednja poduzeća skromnih su mogućnosti, no postupno se razvijaju. Međutim, značajni su napori i dalje potrebni kako bi se razvio ljudski kapital i konkurentna industrija usmjerena na izvoz.

U pogledu **sposobnosti preuzimanja obveza koje proizlaze iz članstva**, radi se na usklađivanju i pripremi za provedbu pravne stečevine pa je Crna Gora umjereno pripremljena u području mnogih poglavlja, kao što su slobodno kretanje roba, javna nabava, statistika i u području pravosuđa, slobode i sigurnosti. Crna Gora nastavila je usklađivati svoja stajališta sa svim zajedničkim vanjskim i sigurnosnim političkim stajalištima i deklaracijama EU-a. Crna Gora nalazi se u ranoj fazi priprema u odnosu na ribarstvo te proračunske i financijske odredbe i postigla je određenu razinu pripremljenosti u području zaštite okoliša i klimatskih promjena. Dobar napredak ostvaren je u područjima slobodnog kretanja roba, poljoprivrede i ruralnog razvoja, sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike, energetike, zaštite okoliša i klimatskih promjena, carinske unije, vanjskih odnosa i financijskog nadzora. Crna Gora treba se ubuduće usmjeriti osobito na politiku tržišnog natjecanja te na gospodarsku i monetarnu politiku. Jačanje administrativnog kapaciteta potrebnog za osiguranje primjene pravne stečevine i dalje je znatan izazov za Crnu Goru.

Srbija

U pogledu **političkih kriterija**, prijevremeni nacionalni izbori, održani u travnju istodobno s pokrajinskim i lokalnim izborima, održali su se u mirnom okruženju. Preporuke međunarodnih promatrača trebaju biti uzete u obzir, uključujući one o osiguranju transparentnog financiranja kampanja i postupka registracije. Nakon prijevremenih nacionalnih izbora u travnju nova srbijanska vlada u svoj je program kao prioritetni cilj uključila pristupanje Srbije EU-u. Dodatno je ojačana uključenost parlamenta i dionika, uključujući civilno društvo, u proces pristupanja. Međutim, uključenost, transparentnost te kvaliteta izrade zakona i djelotvornog nadzora nad radom izvršne vlasti trebaju dodatno ojačati i ograničiti upotrebu hitnih postupaka u parlamentu. Ustavne su reforme potrebne za usklađivanje sa standardima EU-a u pojedinim područjima. Postoji prostor za poboljšanu suradnju između izvršne vlasti i neovisnih regulatornih institucija.

Srbija je umjereno pripremljena u području reforme javne uprave. Dobar napredak ostvaren je usvajanjem programa reforme upravljanja javnim financijama, strategija o e-upravi te o regulatornoj reformi i izradi zakona i novih zakona o upravnom postupku, plaćama u javnom sektoru te o lokalnim i pokrajinskim javnim službenicima. Srbija treba provesti svoje reformne ciljeve, profesionalizirati i depolitizirati upravu te donijeti transparentnije postupke zapošljavanja i otpuštanja, osobito s obzirom na više upravne položaje.

Određena razina pripremljenosti ostvarena je u pravosuđu. Određeni koraci učinjeni su u smjeru promicanja sustava zapošljavanja temeljenog na zaslugama i u smjeru ujednačavanja sudske prakse. Daljnjim koracima treba riješiti problem političkog utjecaja. Kvaliteta i učinkovitost pravosuđa te dostupnost pravne zaštite i dalje su narušeni nejednakom raspodjelom radnog opterećenja, velikim zaostatom neriješenih slučajeva i nepostojanjem sustava besplatne pravne pomoći.

Srbija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području sprečavanja i borbe protiv korupcije. Korupcija u mnogim područjima i dalje postoji i nastavlja predstavljati ozbiljan problem. Naporima u vezi sa sprečavanjem korupcije tek treba ostvariti zapažene rezultate. Institucionalni okvir još uvijek ne funkcionira dovoljno dobro da bi mogao uvjerljivo odvrćati od koruptivnih praksi. Potrebno je ostvariti zapažene rezultate u pogledu djelotvornih istraga, kaznenih progona i osuda u korupcijskim slučajevima, uključujući na visokoj razini.

Srbija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području borbe protiv organiziranog kriminala. Određeni je napredak postignut usvajanjem novog zakona o policiji kojim je ministarstvo unutarnjih poslova preustrojeno te je usvojena prva procjena prijetnje teškog i organiziranog kriminala (SOCTA) primjenom metodologije Europol. Još je uvijek potrebno postići uvjerljive rezultate u području borbe protiv organiziranog kriminala.

Utvrđen je pravni i institucionalni okvir za poštovanje temeljnih prava. Potrebno je osigurati njegovu dosljednu provedbu na čitavom području države, uključujući s obzirom na zaštitu manjina. Nije ostvaren napredak u području poboljšanja uvjeta u vezi s ostvarivanjem potpune slobode izražavanja, u kojem je Srbija postigla određenu razinu pripremljenosti. Srbija je bila prva država proširenja koja je uvela Indeks spolne ravnopravnosti EU-a. Daljnji održivi naponi potrebni su kako bi se poboljšao položaj osoba koje pripadaju skupinama koje se najviše diskriminiraju (Romi, lezbijke, gejevi, biseksualci, transrodne i interseksualne osobe, osobe s invaliditetom, osobe s HIV-om/AIDS-om i druge društveno ranjive skupine).

Srbija je konstruktivno sudjelovala u regionalnim inicijativama te je radila na poboljšanju svojih bilateralnih odnosa u duhu pomirbe, dobrosusjedskih odnosa i uspostave okruženja u kojem je moguće rješavati otvorena bilateralna pitanja te se suočavati s ostavštinom prošlosti. Pozitivan razvoj događaja bilo je potpisivanje zajedničke deklaracije s Hrvatskom u lipnju, kojom se započelo rješavati određena bilateralna pitanja. Takav pristup ključan je za pomirenje, mir i suradnju u regiji te bi ga trebalo dosljedno slijediti.

U pogledu **normalizacije odnosa s Kosovom**, Srbija je i dalje privržena provedbi sporazuma dogovorenih u dijalogu koji je potpomogao EU. Napredak je ograničen ujedno i zbog izbora u Srbiji te domaćeg stanja na Kosovu. Međutim, izgubljeni je zamah ponovo postignut u kolovozu 2016. s početkom rada na mostu u Mitrovici te na slobodi kretanja. Trajni su naponi potrebni kako bi se proveli sporazumi koji su već postignuti s Kosovom. Poduzeti koraci trebali bi imati pozitivan i konkretan učinak na svakodnevni život građana i u Srbiji i na Kosovu.

U pogledu **gospodarskih kriterija**, Srbija je umjereno pripremljena s obzirom na razvijanje funkcionirajućeg tržišnog gospodarstva. Dobar napredak ostvaren je s obzirom na rješavanje nekih slabosti u javnim politikama, osobito u odnosu na proračunski deficit i restrukturiranje poduzeća u javnom vlasništvu. Gospodarskim reformama ostvareni su jasni rezultati u pogledu izgleda za rast te smanjenje domaćih i vanjskih neravnoteža. S obzirom na još uvijek visoku razinu državnog duga, treba nastaviti s fiskalnom konsolidacijom. Treba dovršiti restrukturiranje velikih javnih poduzeća u državnom vlasništvu. Odobravanje novih kredita se oporavlja, no problem je i dalje visoka razina loših starih kredita. Nezaposlenost je i dalje

visoka, osobito među mladima. Daljnje širenje javnog sektora otežano je zbog slabosti u vladavini prava.

Srbija je s obzirom na svoj kapacitet umjereno pripremljena da se nosi s pritiskom konkurencije i djelovanjem tržišnih snaga na tržištu Unije. Povećana su javna i privatna ulaganja, no razina ulagačke aktivnosti i dalje je ispod potreba gospodarstva. Kvaliteta, jednakost i primjerenost obrazovanja i stručnog osposobljavanja nisu u skladu s društvenim potrebama. **Određeni napredak** postignut je s obzirom na potporu malim i srednjim poduzećima te poduzetništvu, no mala i srednja poduzeća i dalje su suočena s brojnim izazovima, uključujući i nepredvidljivo poslovno okruženje, visoku razinu parafiskalnih nameta te teško dostupno i skupo financiranje.

U odnosu na **sposobnost preuzimanja obveza koje proizlaze iz članstva** Srbija je u mnogim područjima nastavila usklađivanje s pravnom stečevinom. Primjereni financijski i ljudski potencijali te pouzdani strateški okviri bit će od ključne važnosti u održavanju brzine reformi. Srbija je ostvarila dobru razinu pripremljenosti u područjima kao što su pravo društava, intelektualno vlasništvo, znanost i istraživanje, obrazovanje i kultura te carine. Srbija treba nastaviti poboljšavati planiranje ulaganja i određivanje redoslijeda prioriteta za strateški važne i pripremljene infrastrukturne projekte preko svojeg mehanizma *Single Project Pipeline* i Nacionalnog odbora za ulaganja, prvenstveno u području energetike i prometa. U području javnih nabava, statistike, monetarne politike ili financijskog nadzora Srbija je ostvarila umjerenu razinu pripremljenosti. Srbija će trebati svoju vanjsku i sigurnosnu politiku postupno uskladiti sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom Europske unije u razdoblju prije primanja u članstvo. Za Srbiju je prioritet rješavanje problema u vezi s neispunjavanjem odredbi SPP-a, osobito s obzirom na zaštitne mjere nekih poljoprivrednih proizvoda, nadzor državnih pomoći i fiskalnu diskriminaciju.

Srbija je i dalje pogođena migrantskom krizom. Time je znatno opterećen njezin sustav azila i migracija. Srbija je nastavila surađivati sa susjednim zemljama i državama članicama, osigurala djelotvoran pregled izbjeglica i migranata te poduzela znatne napore oko pružanja utočišta i humanitarne pomoći, u čemu su je poduprli EU i drugi. Važno je da Srbija nastavi biti angažirana. Srbija treba održavati svoje napore i s obzirom na smanjivanje broja neopravdanih zahtjeva za azil koji podnose njeni državljani u državama članicama EU-a.

Bivša jugoslavenska republika Makedonija

U pogledu **političkih kriterija**, država je bila suočena s nastavkom jedne od najozbiljnijih političkih kriza od 2001. Demokracija i vladavina prava stalno su bile upitne, osobito zato što su razne interesne skupine preuzele državu, što je utjecalo na funkcioniranje demokratskih institucija i ključnih područja u društvu. U zemlji postoji podijeljena politička kultura i nedostatak sposobnosti za postizanje kompromisa. 20. srpnja i 31. kolovoza 2016. vođe četiriju glavnih političkih stranaka postigli su sporazum o provedbi Sporazuma iz Pržina, što je uključivalo i nove prijevremene izbore 11. prosinca 2016. te davanje potpore radu posebnog javnog tužitelja. Naglasili su i privrženost provedbi „Prioriteta hitnih reformi”.

Međuetnička je situacija i dalje slaba. Potrebno je na transparentan i uključiv način preispitati Okvirni sporazum iz Ohrida kojim je završen sukob iz 2001. i kojim je osiguran okvir za međuetničke odnose.

Civilno društvo imalo je konstruktivnu ulogu u podupiranju demokratskih procesa te osiguravanju pojačanog sustava kočnica i ravnoteža. Istodobno, organizacije civilnog društva nastavljaju izražavati svoju zabrinutost s obzirom na pogoršavanje okruženja u kojem djeluju

te ograničenu privrženost vlade dijalogu i s obzirom na javne napade političara i medija sklonih vladi na organizacije civilnog društva.

Zemlja je umjereno pripremljena u odnosu na reformu svoje javne uprave. Tijekom prošle godine ostvaren je određeni napredak iako je bio ograničene prirode. Započela je provedba novog pravnog okvira za upravljanje ljudskim potencijalima. Međutim, postoji nedovoljan napredak u provedbi prethodnih preporuka Komisije. Ugovori o radu na određeno vrijeme, umjesto da budu suspendirani, nastavljaju se pretvarati u ugovore na neodređeno vrijeme bez ikakve otvorene konkurencije. Nedjelotvorne crte odgovornosti, korištenje javnim sektorom kao političkim instrumentom, optužbe o pritiscima kojima su podvrgnuti javni zaposlenici te navodna politizacija uprave u izbornoj godini i dalje su razlog za zabrinutost. U pripremi je izrada zakašnjele sveobuhvatne strategije reforme javne uprave 2017. – 2022. Dodatno, nedostatak političke privrženosti provođenju nužnih reformi u upravljanju javnim financijama doveo je do znatnog smanjenja financijske pomoći EU-a u 2016.

U pravosudnom sustavu zemlje ostvarena je određena razina pripremljenosti. Međutim, stanje nazaduje od 2014. te su postignuća iz prethodnog desetljeća reformnog procesa narušena stalnim političkim uplitanjem u rad pravosuđa. Vlasti nisu uspjele pokazati nužnu političku volju da djelotvorno riješe probleme koji su utvrđeni u „Prioritetima hitnih reformi”. Opstrukcije u radu s kojima je bio suočen novoutvrđeni posebni javni tužitelj pokazale su potrebu djelotvornog rješavanja nedostatka neovisnosti pravosuđa te sprečavanja selektivne primjene prava.

S obzirom na borbu protiv korupcije, zemlja je ostvarila određenu razinu pripremljenosti. Korupcija u mnogim područjima i dalje postoji i nastavlja predstavljati ozbiljan problem. Razvijen je zakonodavni i institucionalni okvir. Međutim, strukturni nedostaci Državnog povjerenstva za sprečavanje korupcije te političko uplitanje u njegov rad sveli su učinak prijašnjih napora na minimalnu mjeru. Još uvijek postoji potreba ostvarivanja uvjerljivih rezultata, osobito u slučajevima korupcije na visokoj razini. S obzirom na borbu protiv organiziranog kriminala, zemlja je ostvarila određenu razinu pripremljenosti. Zakonodavni je okvir općenito usklađen s europskim standardima, a razrađene su i strategije. Međutim, kapacitet tijela kaznenog progona u provođenju istraga financijskih kaznenih djela i u zaplijeni imovine treba dodatno razviti.

S obzirom na zaštitu ljudskih prava, zakonodavni i institucionalni okvir usklađen je uvelike s europskim standardima. Dodatni su naponi potrebni kako bi se osiguralo poštovanje ljudskih prava ranjivih skupina, uključujući izbjeglice i migrante. Postoji i trajni nedostatak političke volje i primjerenih resursa kojima bi se omogućilo da odgovarajuća nadzorna i regulatorna tijela neovisno i djelotvorno obavljaju svoje dužnosti. Najviše marginalizirane kategorije stanovništva još uvijek ne uživaju punu zaštitu. U području slobode izražavanja zemlja je ostvarila određenu razinu pripremljenosti. Međutim, sloboda izražavanja i stanje u medijima ostaju ozbiljnim izazovom u trenutačnom političkom okruženju.

S obzirom na regionalnu suradnju, zemlja općenito nastavlja održavati dobre odnose s drugim državama proširenja te je aktivno sudjelovala u regionalnim inicijativama. Poduzeti su koraci kako bi se poboljšali dobrosusjedski odnosi, uključujući i nedavni proces provedbe mjera usmjerenih na izgradnju povjerenja s Grčkom. „Pitanje imena” treba biti hitno riješeno.

U pogledu **gospodarskih kriterija**, bivša jugoslavenska republika Makedonija ostvarila je dobru razinu pripremljenosti u razvijanju funkcionirajućeg tržišnog gospodarstva. Općenito, nikakav napredak nije ostvaren s obzirom na funkcionirajuće tržišno gospodarstvo tijekom izvještajnog razdoblja. Makroekonomska je stabilnost očuvana te je makroekonomsko okruženje dodatno ojačano u 2015. To je ostvareno zahvaljujući velikoj javnoj potrošnji na izgradnju infrastrukture te izravnim stranim ulaganjima, no u prvom tromjesečju 2016.

primijećeni su znakovi slabosti. Unatoč tome što je nezaposlenost i dalje visoka, osobito nezaposlenost mladih, tijekom izvještajnog razdoblja došlo je do pada nezaposlenosti. Međutim, određene su ranjivosti i dalje prisutne, kao što je niska konkurentnost domaćeg privatnog sektora kojemu je rast otežan zbog slabe provedbe ugovora, velike neformalne ekonomije i otežanog pristupa financiranju. Upravljanje javnim financijama nije se poboljšalo te je rast javnog duga nastavljen.

Gospodarstvo je u umjerenoj mjeri pripremljeno u vezi s postizanjem kapaciteta da se nosi s pritiskom konkurencije i snaga na tržištu Unije. Određen je napredak ostvaren u poticanju inovacija i stranih ulaganja, a digitalizacija brzo napreduje. Međutim, gospodarstvo je slabo diverzificirano te je industrijska proizvodnja uglavnom usmjerena na proizvode s malom dodanom vrijednošću. Gospodarstvo je nastavilo trpjeti zbog slabosti u obrazovnom nastavnom upitniku, niske stope inovacija i znatnih potreba za ulaganjima, uključujući ulaganja u javnu infrastrukturu, zbog čega je gospodarstvo manje konkurentno.

S obzirom na njene **sposobnosti da preuzme obveze koje proizlaze iz članstva**, zemlja je umjereno pripremljena u većini područja, uključujući područja tržišnog natjecanja, prometa i energetike. Općenito je potrebno ulaganje dodatnih napora, osobito u onih nekoliko područja u kojima se zemlja nalazi u ranim fazama pripremljenosti, kao što je sloboda kretanja radnika. Potrebno je dodatno usmjerenje na izgradnju administrativnog kapaciteta i djelotvornu provedbu.

Zemlja je i dalje pogođena migrantskom krizom. Time je znatno opterećen njezin sustav azila i migracija. Zemlja je nastavila surađivati sa susjednim zemljama i državama članicama te je poduzela napore oko pružanja utočišta i humanitarne pomoći, u čemu su je poduprli EU i drugi. Zemlja treba nastaviti održavati napore kako bi osigurala pregled izbjeglica i migranata te rješavala odgovarajuće zaštitne potrebe. Zemlja treba održavati svoje napore i s obzirom na smanjivanje broja neopravdanih zahtjeva za azil koji podnose njeni državljani u državama članicama EU-a.

Albanija

S obzirom na **političke kriterije**, prevladavši prethodnu polariziranost, albanski parlament jednoglasno je usvojio ustavne izmjene s ciljem pokretanja duboke i sveobuhvatne reforme pravosuđa te isključivanja mogućnosti da počinitelji kaznenih djela obnašaju javne dužnosti. S obzirom na sljedeće opće izbore koji će se održati 2017. očekuje se da će Albanija u dogledno vrijeme donijeti izmjene izbornog zakonika i provesti s time povezane reforme. Te reforme trebale bi se baviti osobito nedostatkom nepristranosti i profesionalizma dijela uprave koji provodi izbore. Usvajanjem novog zakona kojim je utvrđeno nacionalno vijeće za civilno društvo osiguran je okvir za više strukturirana savjetovanja s organizacijama civilnog društva.

Albanija je umjereno pripremljena u odnosu na reformu svoje javne uprave. Nastavila se provedba transparentnijih postupaka zapošljavanja javnih službenika i provedba reforme javne uprave te strategije za reformu upravljanja javnim financijama. Daljnji je napredak ključan kako bi se učvrstila postignuća u ostvarivanju učinkovitije, depolitizirane i profesionalne javne uprave.

U albanskom pravosuđu ostvarena je određena razina pripremljenosti. Usvajene su ustavne izmjene povezane s ustrojem i funkcioniranjem pravosuđa. Time je otvoren put sveobuhvatnoj i temeljitoj reformi pravosuđa. Rad na s time povezanom provedbenom zakonodavstvu isto napreduje: usvojen je zakon o procjeni (provjeri) sudaca, javnih tužitelja i pravnih savjetnika te skup ključnih zakona koji omogućavaju institucionalni preustroj

pravosudnih struktura. Dodatno, oko 40 drugih zakonskih tekstova nalazi se u različitim fazama zakonodavne pripreme. Daljnji je napredak potreban kako bi se donijelo i provelo navedeno zakonodavstvo. Pravosudni su postupci i dalje spori i neučinkoviti; korupcija je rasprostranjena u čitavom sektoru.

Albanija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području borbe protiv korupcije. Usvojen je zakon o zaštiti zviždača. Javni tužitelji i policija dobili su pojačan pristup nacionalnim elektroničkim javnim registrima kako bi mogli razmjenjivati osjetljive informacije i time povećavati učinkovitost istraga. Dodatni je napredak potreban u vezi sa stvaranjem čvrstih rezultata u vezi s istragama, kaznenim progonima i osudama. Dodatni su naponi potrebni u borbi protiv korupcije na visokim razinama. Treba poboljšati proaktivno istraživanje, sustavnu ocjenu rizika i međuinstitucionalnu suradnju. Korupcija u mnogim područjima i dalje postoji i nastavlja predstavljati ozbiljan problem.

Zemlja je postigla određenu razinu pripremljenosti u području borbe protiv organiziranog kriminala. Određeni je napredak postignut osobito oko utvrđivanja i uništavanja plantaža kanabisa. Policija je modernizirana, a međunarodna policijska suradnja pojačana, osobito s Europolom. Međutim, suradnja između policije i javnog tužiteljstva treba biti dodatno ojačana kako bi se djelotvornije razbile kriminalne mreže. Broj osuđujućih presuda u slučajevima organiziranog kriminala i dalje je nizak te je zabilježen samo mali porast u odnosu na prethodne godine. Financijske istrage povezane s organiziranim kriminalnim skupinama ne primjenjuju se sustavno i djelotvorno. Postignuti rezultati u zamrzavanju i zapljeni nezakonito stečene imovine i dalje su vrlo niski.

Pravni je okvir za zaštitu ljudskih prava općenito usklađen s europskim standardima. Albanija je ratificirala većinu međunarodnih konvencija o ljudskim pravima. Međutim, potrebno je ojačati provođenje mehanizama za zaštitu ljudskih prava. S obzirom na slobodu izražavanja, Albanija je ostvarila određenu razinu pripremljenosti, odnosno umjereno je pripremljena. Opće okruženje pogoduje slobodi izražavanja, no potrebna je bolja provedba zakonodavstva. Neovisnost regulatornog tijela i javnih medija mora biti dodatno ojačana te treba pojačati transparentnost oglašavanja države u medijima. Albanija je poduzela mjere radi rješavanja pitanja naknade ili odštete za imovinu koja je zaplijenjena tijekom komunističkog razdoblja. Novi zakon kojim je omogućeno uspostavljanje nacionalnog mehanizma za isplatu odštete sada je na snazi. Treba poboljšati i postupak upisa prava vlasništva. Treba poboljšati životne uvjete Roma i Egipćana³. Dodatne je napore potrebno uložiti kako bi se stvorili zapaženi rezultati u vezi s antidiskriminacijskim slučajevima. Institucionalni mehanizmi zaštite prava djeteta te borbe protiv rodno utemeljenog nasilja i dalje su slabi. Zakonodavstvo u vezi sa pravnom zaštitom maloljetnika treba uskladiti s međunarodnim standardima.

Albanija je nastavila imati konstruktivnu i proaktivnu ulogu u regionalnoj suradnji te održava dobrosusjedske odnose u skladu s obvezama iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

U pogledu **gospodarskih kriterija**, Albanija je umjereno pripremljena s obzirom na razvijanje funkcionirajućeg tržišnog gospodarstva. Određeni napredak ostvaren je u poboljšavanju bilance proračuna, suzbijanju neformalne ekonomije i reformi sektora električne energije. Gospodarski se rast ubrzao, a stanje na tržištu rada popravilo se, no nezaposlenost je i dalje visoka. Javni je dug visok i još nije počelo njegovo smanjivanje, a država redovito na ulaganja troši manje nego što je potrebno. Financijski je sektor stabilan. Međutim, bankarski je sektor još uvijek opterećen lošim kreditima te odobravanje novih kredita raste polako. Regulativa koja se odnosi na poslovanje ne olakšava poslovanje, a

³ Sve te skupine pripadaju „Romima” u smislu Okvira EU-a za nacionalne strategije integracije Roma.

nedostaci u vladavini prava i dalje odvrćaju ulaganja. Reforma pravosuđa koja se upravo provodi trebala bi imati važan učinak na poslovno okruženje.

Albanija je u određenoj mjeri pripremljena u vezi s postizanjem kapaciteta da se nosi s pritiskom konkurencije i snaga na tržištu EU-a. Određeni napredak postignut je osobito u pogledu poboljšanja višeg i strukovnog obrazovanja. Međutim, kvaliteta obrazovanja treba biti podignuta na svim razinama kako bi se ljudi bolje opremili vještinama i znanjem u skladu s potrebama tržišta rada. Napori su poduzeti u pogledu prioritetnih infrastrukturnih projekata, no praznine u prometnoj, energetske i digitalnoj infrastrukturi i dalje sprečavaju rast konkurentnosti te ograničavaju trgovinu. Međunarodna je trgovina ispod potencijala te je sektorski koncentrirana, zbog čega je gospodarstvo ranjivije. Kapacitet za istraživanje, razvoj i inovacije i dalje je nizak.

Albanija je nastavila usklađivati svoje zakonodavstvo sa zahtjevima EU-a u nizu područja, jačajući svoju **sposobnost da preuzme obveze koje proizlaze iz članstva**. U mnogim područjima zemlja je umjereno pripremljena, kao u području financijskog nadzora, ili je ostvarila određenu razinu pripremljenosti, uključujući u području javne nabave i statistike. Albanija treba nastaviti s naporima u vezi s općim pripremama za usvajanje i provedbu pravne stečevine EU-a. Treba nastaviti rad na razvoju prometne i energetske mreže, ujedno i s ciljem poboljšanja povezanosti diljem regije. Nužno je učvrstiti administrativnu sposobnost i profesionalne standarde tijela zaduženih za provedbu pravne stečevine te zaštititi neovisnost regulatornih tijela. Od osnovne je važnosti jačanje transparentnosti i odgovornosti, a posebice osiguravanje djelotvornog, učinkovitog i transparentnog funkcioniranja sustava javne nabave te upravljanja javnim financijama. Albanija je nastavila u potpunosti usklađivati svoja stajališta sa svim zajedničkim vanjskim i sigurnosnim političkim stajalištima i deklaracijama EU-a.

Broj neutemeljenih zahtjeva za azil koje su podnijeli albanski državljani u državama članicama EU-a i državama koje sudjeluju u Schengenu i dalje je visok. Kako bi se djelotvorno otklonila ta pojava Albanija treba trenutačno i odlučno djelovati, uključujući i u okviru mehanizma za praćenje koji će se primjenjivati nakon liberalizacije viznog režima.

Bosna i Hercegovina

U pogledu **političkih kriterija**, poboljšano je izborno zakonodavstvo, pri čemu su primijenjene mnoge preporuke koje je uputio Ured za demokratske institucije i ljudska prava OEES-a te su organizirani lokalni izbori koji su općenito uredno provedeni unatoč incidentima u nekim jedinicama lokalne samouprave, u vezi s kojima je trebalo provesti istragu. Unatoč naporima da se riješi problem s Mostarom, izbori se ove godine tamo nisu mogli održati. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine i parlamenti entiteta ostvarili su napredak u usvajanju neispunjenih prioriteta reformi, osobito onih koji proizlaze iz Programa reformi. Poboljšala se suradnja među parlamentima s državne razine, razine entiteta i iz Distrikta Brčko. Međutim, njihova uloga i kapaciteti u integracijskom procesu u EU-u trebaju biti dodatno poboljšani. Suradnja između Vijeća ministara BiH i entitetskih vlada bila je djelotvorna s obzirom na Program reformi, čiju provedbu treba nastaviti. Vijeće ministara usvojilo je u kolovozu koordinacijski mehanizam za pitanja u vezi s EU-om. Strateški program za pravno usklađivanje zakonodavstva zemlje sa pravnom stečevinom EU-a tek treba usvojiti.

Ustav Bosne i Hercegovine i dalje krši Europsku konvenciju o ljudskim pravima s obzirom na presudu u slučaju *Sejdić – Finci*. Odluke Ustavnog suda još se uvijek u potpunosti ne provode na čitavom području države.

Iako je ostvaren određeni napredak u utvrđivanju institucionalnih mehanizama za suradnju između vlada i organizacija civilnog društva (CSO), potrebno je razviti strateški okvir za suradnju s civilnim društvom.

Bosna i Hercegovina nalazi se u ranoj fazi u pogledu reforme javne uprave. Nazadovanje je zabilježeno u slučaju promjena pravnog okvira Federacije za javnu službu, čime je povećan rizik od politizacije. Usklađeni pristup razvoju javnih politika i koordinaciji između različitih dijelova uprave i dalje uglavnom ne postoji. Potrebno je usvojiti novi strateški okvir za javnu upravu i strategiju upravljanja javnim financijama.

U pravosudnom sustavu Bosne i Hercegovine ostvarena je određena razina pripremljenosti. Određeni napredak postignut je u vezi s odgovornošću i poštenjem. Akcijski plan potreban za provedbu reforme pravosudnog sektora 2014. – 2018. tek treba usvojiti. Nastavile su se politički motivirane prijetnje pojedinih političara u zemlji prema pravosuđu. Potrebno je ojačati neovisnost sudstva.

Bosna i Hercegovina postigla je određenu razinu pripremljenosti u području borbe protiv korupcije. Određeni napredak postignut je usvajanjem akcijskih planova na različitim razinama vlasti, no fragmentiranost sustava vlasti dovodi do slabe djelotvornosti u provedbi tih akcijskih planova. Korupcija u mnogim područjima i dalje postoji i nastavlja predstavljati ozbiljan problem. Javno proglašena politička obveza u vezi s ovim pitanjem nije dovela do konkretnih rezultata.

S obzirom na borbu protiv organiziranog kriminala Bosna i Hercegovina ostvarila je određenu razinu pripremljenosti. Određeni napredak ostvaren je prvenstveno u poboljšanju međuagencijske suradnje. Međutim, financijske istrage treba pojačati. Borba protiv organiziranog kriminala od temeljne je važnosti za borbu protiv infiltracije kriminala u političke, pravne i gospodarske sustave zemlje. Bosna i Hercegovina još uvijek treba ispuniti međunarodne standarde u vezi s pranjem novca i suzbijanjem financiranja terorizma. Bosna i Hercegovina ozbiljno je pogođena pojavom stranih terorističkih boraca i radikalizacijom. Bosna i Hercegovina već je poduzela važne mjere kako bi se borila s tim problemom, a te mjere trebaju biti dopunjene daljnjim koracima u pogledu utvrđivanja, sprečavanja i ometanja toka stranih terorističkih boraca koji putuju u konfliktna područja, kao što su Irak i Sirija.

Dodatni je rad potreban u rješavanju pitanja ljudskih prava i problema manjina. Određeni je napredak postignut osobito usvajanjem izmjena antidiskriminacijskog zakona. Strateške, pravne, institucionalne i političke okvire za pridržavanje normi koje se odnose na ljudska prava treba općenito znatno poboljšati. Ostvarena je određena razina pripremljenosti u području slobode izražavanja. Međutim, nikakav napredak nije ostvaren u tom području. Slučajeve političkih pritisaka i zastrašivanja novinara treba popratiti primjerenim pravnim mjerama. Treba riješiti financijsku stabilnost javnog medijskog sustava i pitanje nedostatka transparentnosti vlasništva nad medijima.

S obzirom na regionalnu suradnju zemlja je nastavila aktivno sudjelovati u regionalnim inicijativama. Bosna i Hercegovina preuzela je u siječnju predsjedanje Srednjoeuropskom inicijativom.

U pogledu **gospodarskih kriterija**, Bosna i Hercegovina je tek u ranoj fazi uspostave funkcionirajućeg tržišnog gospodarstva. Određeni napredak postignut je u modernizaciji radnog zakonodavstva, poboljšanju poslovnog okruženja i u rješavanju slabosti u financijskom sektoru u okviru onog što je dogovoreno u Programu reformi. Međutim, javni je sektor neučinkovit, a razvoj privatnog sektora napreduje sporo. Iznimno će važna biti snažna i trajna politička potpora brznoj provedbi prijeko potrebnih strukturnih reformi, u skladu s dogovorenim Programom reformi.

Bosna i Hercegovina nalazi se u ranoj fazi izgradnje svojega kapaciteta da se nosi s pritiskom konkurencije i djelovanjem tržišnih snaga na tržištu Unije. Nije ostvaren napredak u poboljšanju konkurentnosti zemlje, no u tijeku je provedba Programa reformi.

U pogledu usklađivanja s **europskim standardima**, ostvarena je određena razina pripremljenosti u području javne nabave i unutarnjeg tržišta. Zemlja je postigla određenu razinu pripremljenosti u području prometa; usvajanje Okvirne strategije za promet na državnoj razini u srpnju korak je prema ostvarivanju koristi za zemlju od agende povezanosti. Strategije za čitavo područje zemlje u područjima poljoprivrede, energetike i zaštite okoliša tek treba usvojiti. Daljnji neprekidni naponi potrebni su i u pogledu pravosuđa, slobode i sigurnosnih pitanja, područja tržišnog natjecanja, industrije i malih i srednjih poduzeća, poljoprivrede, zaštite okoliša i politika klimatskih promjena, energetike te informacijskog društva i medija. Rezultati popisa stanovništva i kućanstava, koji je proveden u listopadu 2013., objavljeni su 30. lipnja 2016. u skladu s međunarodnim standardima i preporukama.

Kosovo

U pogledu **političkih kriterija**, nastavila se polarizacija između vlade i oporbe. Normalno funkcioniranje parlamenta bilo je onemogućeno u nekim dijelovima izvještajnog razdoblja, uključujući zbog članova oporbe koji su se koristili nasilnim sredstvima. Sve političke stranke trebaju pokazati odgovornost i ponovno se uključiti u konstruktivni dijalog, s parlamentom kao glavnim forumom za političku raspravu. Nedavni povratak članova oporbe parlamentarnom djelovanju je dobrodošao korak.

Institucije Kosova ispunile su preostale obveze u odnosu na uspostavu specijaliziranih vijeća i specijaliziranih ureda tužiteljstva sa zadatkom istrage navoda o kaznenim djelima kažnjivima po međunarodnom pravu koja su počinjena tijekom i nakon sukoba iz 1999. Dovršeni su postupci u vezi s bilateralnim sporazumom s državom domaćinom za specijalizirana vijeća (Nizozemskom). Trajanje mandata EULEX-a produljeno je do lipnja 2018.

Skupština je dovršila većinu neizvršenih imenovanja za neovisne institucije i agencije. Međutim, imenovanja su često bila predmetom političkog utjecaja. Time se narušava neovisno funkcioniranje i djelotvorno upravljanje tim tijelima. Veći su naponi potrebni kako bi se osiguralo da se imenovanja temelje na zaslugama.

Ostvarena je određena razina pripremljenosti u području reforme javne uprave. Dobar napredak ostvaren je usvajanjem sveobuhvatne strategije upravljanja javnim financijama te zakona o općim upravnim postupcima. Međutim, nastavljena politiziranost javne uprave ostaje razlogom za ozbiljnu zabrinutost. Organizacija državne uprave fragmentirana je te ne osigurava djelotvorne linije odgovornosti, a potrebno je otkloniti i preklapanja u odgovornostima vladinih agencija. Potrebno je povećati parlamentarni nadzor nad radom vlade. Preporuke nadzornih institucija treba slijediti kako bi se osiguralo poboljšanje u upravljanju i odgovornosti.

Pravosudni sustav Kosova nalazi se u ranoj fazi. Važni pozitivni koraci poduzeti su tijekom izvještajnog razdoblja usvajanjem ustavnih izmjena te većine sekundarnog zakonodavstva potrebnog za provedbu paketa zakona o pravosuđu iz 2015. Kosovo je i imenovalo većinu članova ključnih institucija te se nastavio povećavati broj riješenih slučajeva. Međutim, pravosudni su postupci spori i neučinkoviti, a prisutna je i nedovoljna odgovornost pravosudnih dužnosnika. Pravosuđe je i dalje ranjivo na nepoželjan politički utjecaj, a institucije vladavine prava suočene su s nedostatkom financijskih sredstava i kadrova.

Kosovo se nalazi u ranoj fazi, odnosno ostvarilo je određenu razinu pripremljenosti u području borbe protiv korupcije. Kosovo je ojačalo svoje institucionalne kapacitete kako bi se borilo protiv korupcije i organiziranog kriminala utvrđivanjem multidisciplinarnih istražnih timova, utvrđivanjem mehanizma slijeđenja za korupciju na visokoj razini i za slučajeve organiziranog kriminala, a potaknulo je i razvoj odjela za teška kaznena djela na osnovnim sudovima. To je dovelo do povećanog broja istraga i kaznenog progona za slučajeve s visoke razine. Međutim, korupcija i dalje postoji u mnogim područjima i nastavlja biti ozbiljan problem. Potrebna je jača politička volja kako bi se protiv ovog problema borilo na sveobuhvatan način.

Kosovo se nalazi u ranoj fazi borbe protiv organiziranog kriminala. Broj istraga i osuđujućih presuda i dalje je nizak. Praznine u zakonodavstvu i dalje su prisutne, a provođenje zakona treba biti poboljšano, osobito u području pranja novca, zapljene imovine i financijskih istraga. Nepoželjan utjecaj na istrage i nedostatak strateških političkih obveza sprečavaju razvoj u borbi protiv organiziranog kriminala. Kosovo je nastavilo svoje napore u borbi protiv terorizma, no i dalje je suočeno s izazovima u tom području.

Određeni napredak ostvaren je u području ljudskih prava, gdje su poduzeti koraci u pogledu provedbe paketa zakona o ljudskim pravima iz 2015. te deklaracija potpore pravima LGBTI osoba. Međutim, provedbu i dalje ometa nedostatak resursa i političkih obveza, osobito na lokalnoj razini. Kako bi se djelotvorno jamčila prava vlasništva i kako bi se riješila pitanja povratka i reintegracije raseljenih osoba, zaštita kulturne baštine i zaštita od rodno utemeljenog nasilja, potrebno je učiniti više. Zaštita prava osoba koje pripadaju manjinskim skupinama i osoba s invaliditetom treba biti znatno ojačana. Kosovo je ostvarilo određenu razinu pripremljenosti u području slobode izražavanja. Pojavili su se zabrinjavajući razvoji događaja tijekom izvještajnog razdoblja, uključujući i niz prijetnji novinarima. Skupština je pokazala ograničenu volju za pronalaženje rješenja za održivo financiranje javne medijske kuće, čime ju je učinila ranjivom na politički pritisak. Nije bilo nikakvog zakonodavnog razvoja u području regulacije vlasništva nad medijima i transparentnosti.

U pogledu **normalizacije odnosa sa Srbijom**, Kosovo je i dalje privrženo provedbi sporazuma dogovorenih u dijalogu koji je potpomogao EU. Napredak je ograničen ujedno i zbog izbora u Srbiji te domaćeg stanja na Kosovu. Međutim, izgubljeni je zamah ponovno postignut u kolovozu 2016. s početkom rada na mostu u Mitrovici i na slobodi kretanja. Trajni su naponi potrebni kako bi se proveli sporazumi koji su već postignuti. Poduzeti koraci trebali bi imati pozitivan i konkretan učinak na svakodnevni život građana i na Kosovu i u Srbiji.

U pogledu **gospodarskih kriterija**, Kosovo je tek u ranoj fazi uspostave funkcionirajućeg tržišnog gospodarstva. Određeni je napredak ostvaren, kao što je potpora izvoznicima, poboljšanje provođenja ugovora, osobito u financijskom sektoru, i pristup financiranju. Međutim, fiskalno neodržive odluke povezane s naknadama ratnim veteranima mogle bi imati negativan učinak na makroekonomsku stabilnost Kosova i njegove odnose s međunarodnim financijskim institucijama. Stalni trgovinski deficit odraz je slabe proizvodne baze i niske međunarodne konkurentnosti. Oslanjanje na doznake iz inozemstva i rasprostranjena neformalna ekonomija dodatno su smanjile poticaje za rad, a to je dovelo do niskog udjela sudjelovanja u radnoj snazi, osobito među ženama, i do visokih stopa nezaposlenosti, osobito među mladima i nekvalificiranim radnicima.

Kosovo se nalazi u ranoj fazi izgradnje svojega kapaciteta da se nosi s pritiskom konkurencije i djelovanjem tržišnih snaga na tržištu Unije. Nikakav napredak nije postignut u poboljšanju kvalitete obrazovanja koje predstavlja ključni poticaj poboljšanju dugoročnog rasta i konkurentnosti.

Kosovo se nalazi u ranoj fazi usklađivanja svojeg zakonodavstva s **europskim standardima**. Zakonodavno usklađivanje nastavljeno je u nekim područjima, no provedba je slaba. Određeni napredak ostvaren je u području javne nabave i tržišnog natjecanja. Dobar napredak ostvaren je u području carina, osobito u borbi protiv korupcije, u ubiranju prihoda i u smanjenju administrativnih troškova izvoza, no Kosovo bi trebalo ojačati borbu protiv neformalne ekonomije i utaje poreza. Energetski je sektor i dalje suočen s problemima, a nikakav napredak nije postignut u pogledu razgradnje elektrane Kosovo A ili u pogledu obnove elektrane Kosovo B te je vrlo mali napredak ostvaren u području obnovljive energije.

PRILOG 2. – KLJUČNI STATISTIČKI PODACI

STATISTIČKI PODACI (na datum 5.10.2016.)

Demografija		Crna Gora		Bivša jugoslavenska republika Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo *		EU-28	
	Napo men a	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
Ukupno stanovništvo (u tisućama)	(1)	621,5	622,1	2 065,8	2 069,2	2 895,0e	2 892,3 e	7 149,2e	7 114,4	76 668	77 696	3 827,3e	3 819, 5e	1 804, 9e	1 772.1p	506 944 p	508 293 bp
Udio dobne skupine 15 – 64 u ukupnom stanovništvu (%)		68,1	67,8	70,8	70,5	68,8e	69,0	67,6	67,1	67,7	67,8	:	:	:	:	65,8p	65,5bp
Gruba stopa prirodne promjene stanovništva (na 1 000 stanovnika)		2,4	1,7	1,9	1,3e	5,2e	3,7e	-4,9	-5,4	12,3	11,8	-1,5p	:	13,2e	12,4be	0,4p	-0,3bp
Očekivani životni vijek na dan rođenja, muškarci (u godinama)		74,1	:	73,5	:	76,4e	:	72,8	:	75,4	:	:	:	:	:	78,1p	:
Očekivani životni vijek na dan rođenja, žene (u godinama)		78,9	:	77,5	:	80,3e	:	78,0	:	80,9	:	:	:	:	:	83,6p	:

[illegible]

Crna Gora	bivša jugoslavenska republika Makedonija	Albanija	Srbija	Turska	Bosna i Hercegovina	Kosovo *	EU-28
-----------	---	----------	--------	--------	------------------------	----------	-------

(% stanovništva)																	
Ukupno		55,6	56,7	51,3	51,9	56,6e	59,3e	54,8b	56,0	53,2	53,9	43,2	43,2	31,3	29,1	69,2	70
Muškarci:		61,4	61,9	61,6	61,5	65,2e	68,1e	62,5b	63,7	75,0	75,3	54,6	53,9	48,4	44,9	75,0	75,8
Žene:		49,4	51,5	40,8	42,1	48,5e	50,7e	47,2b	48,3	31,6	32,6	31,9	32,4	14,5	13,2	63,4	64,2
Osobe u dobi od 15 do 24 koje nisu zaposlene, ne školuju se ili stručno osposobljavaju, % stanovništva u dobnoj skupini		17,7	19,1	:	:	30,9e	29,6	20,7	20,1	24,9	24,0	26,1	27,7	:	:	12,5	12,0
Osobe u dobi od 15 do 29 koje nisu zaposlene, ne školuju se ili stručno osposobljavaju, % stanovništva u dobnoj skupini		22,6	23,4	:	:	34,5e	32,8	25,6	24,6	28,5	28,0	31,8	32,8	:	:	15,4	14,8
Zaposlenost po glavnim sektorima																	
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	(2)	5,7	7,7	18,5	17,9	42,7e	41,3e	19,9b	19,4	21,1	20,6	17,1	17,9	2,6	2,3	4,7	4,5
Industrija (%)	(2)	11,1	10,8	23,4	23,4	11,0e	11,6e	20,2b	19,9	20,5	20,0	22,1	22,0	17,7	18,7	17,4	17,3
Građevinarstvo (%)	(2)	6,5	6,6	7,0	7,1	6,4e	6,9e	4,5b	4,5	7,4	7,2	7,9	7,5	10,9	9,5	6,8	6,8
Usluge (%)	(2)	76,7	74,8	51,1	51,6	39,4e	40,2	55,4b	56,1	51,0	52,2	52,7	52,4	67,2	68,3	71,0	71,3
Zaposleni u javnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 (%)	(3)	32,8	32,4	:	:	17,5e	16,7e	31,4b	29,7	13,1b	13,5	31,9	31,2	31,4s	32,6	:	:
Zaposleni u privatnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 (%)	(3)	48,2	46,8	:	:	82,5e	83,3e	68,6b	70,3	86,9b	86,5	63,1	63,2	68,6s	67,4	:	:
Stope nezaposlenosti (% radne snage)																	
Ukupno	(4)	18,0	17,5	28,0	26,1	17,5e	17,1e	19,2b	17,6	9,9	10,3	27,6	27,9	35,3	32,9	10,2	9,4
Muškarci:	(4)	17,8	17,7	27,7	26,7	19,2e	17,1e	18,3b	16,8	9,1	9,3	25,3	25,9	33,1	31,8	10,1	9,3
Žene:	(4)	18,2	17,3	28,6	25,1	15,2e	17,1e	20,3b	18,7	11,9	12,6	31,2	30,9	41,6	36,6	10,3	9,5
Mladi u dobi od 15 do 24	(4)	35,8	37,6	53,1	47,3	39,0e	39,8e	47,4b	43,2	17,8	18,4	62,7	62,3	61,0	57,7	22,2	20,4
Dugoročno (> 12 mjeseci)	(4)	14,0	13,6	23,4	21,3	11,2e	11,3e	12,8b	11,3	2,0	2,2	23,4	22,8	26,1	23,8	5,0	4,5
Prosječne nominalne mjesečne plaće (u EUR)	(5)	479,0	:	:	:	378,8	386,4	523,6	506,4	:	:	424,4	424,4	:	:	:	:

Obrazovanje

Napomena	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
----------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Crna Gora	bivša jugoslavenska republika Makedonija	Albanija	Srbija	Turska	Bosna i Hercegovina	Kosovo *	EU-28
-----------	---	----------	--------	--------	------------------------	----------	-------

Osobe koje su rano prekinule obrazovanje ili stručno osposobljavanje: postotak stanovništva u dobi od 18 do 24 s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem koje nisu nastavile školovanje ili stručno osposobljavanje (%)		5,1	5,7	12,5	11,3p	26,0e	21,3e	8,5	7,5	38,3	36,7	25,2	26,3	:	:	11,2	11,0
Javni izdaci za obrazovanje kao udio u BDP-u (%)		:	:	:	:	3,3	:	4,2	:	5,1	:	:	:	4,4	:	:	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 samo s osnovnim obrazovanjem ili bez osnovnog obrazovanja, ukupno		1,1	6,6	:	13,7	30,9e	24,9e	10,1b	8,6	12,6	11,5	6,5	6,2	20,7	17,9	:	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 samo s osnovnim obrazovanjem ili bez osnovnog obrazovanja, muškarci		1,2	6,9	:	:	31,0e	27,1e	10,2b	9,3	6,9	7,1	5,8	5,6	18,8	14,9	:	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 samo s osnovnim obrazovanjem ili bez osnovnog obrazovanja, žene		1,0	6,3	:	:	30,7e	22,6e	10,0b	7,9	17,9	15,7	7,2	6,9	22,9	21,3	:	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 sa sekundarnim obrazovanjem, ukupno		86,3	80,6	:	76,1	49,7e	52,4e	82,3b	83,2	70,0	69,9	85,6	86,3	68,2	67,3	:	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 sa sekundarnim obrazovanjem, muškarci		87,8	85,3	:	:	55,9e	57,9e	84,8b	84,5	76,7	76,9	89,6	88,6	71,8	72,4	:	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 sa sekundarnim obrazovanjem, žene		84,7	75,7	:	:	43,5e	46,8e	79,7b	81,7	63,8	63,3	81,2	83,5	64,0	61,5	:	:
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 s terciarnim obrazovanjem, ukupno		28,3	31,0	24,9	28,6	16,7e	22,1e	27,0b	28,9	21,5	23,5	18,9	17,2	14,8	17,2	37,8	38,6
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 s terciarnim obrazovanjem, muškarci		25,3	32,9	21,4	23,1	14,0e	19,6e	21,5b	24,2	23,4	25,0	15,2	13,4	16,6	19,5	33,4	33,9
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 s terciarnim obrazovanjem, žene		31,3	32,2	28,7	34,5	19,2e	24,7e	32,8b	33,7	19,6	22,1	23,2	21,3	13,0	14,7	42,2	43,3

Nacionalni računi

Napomena	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
----------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Crna Gora	bivša jugoslavenska republika Makedonija	Albanija	Srbija	Turska	Bosna i Hercegovina	Kosovo *	EU-28
-----------	---	----------	--------	--------	------------------------	----------	-------

Bruto domaći proizvod																	
U trenutačnim cijenama (u milijardama EUR)	(6)	3,5	3,6	8,6	9,1p	10,0p	10,3p	33,3	33,5	601,5	645,4	14,0	14,6	5,6	:	13 987,3	14 693,0
Po stanovniku (u EUR)	(6)	5 600	5 800	4 100	4 400p	3 400	3 600	4 700	4 700	7 800	8 300	3 600	3 800	3 100	:	27 500	28 800
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku	(6)	11 200	11 800	10 100	10 600	8 300	8 600	10 200	10 300	14 600	15 100	8 000	8 300	:	:	27 500	28 700
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku, u odnosu na prosjek EU-a (EU-28 = 100)	(6)	41	41	37	37	30	30	37	36	53	53	29	29	:	:	-	-
Realna (u obujmu) godišnja stopa promjene u usporedbi s prethodnom godinom (%)	(6)	1,8	3,4	3,5p	3,7e	1,8p	2,8p	-1,8	0,8	3,0	4,0	1,1	:	1,2	:	1,5	2,2
Bruto dodana vrijednost po glavnim sektorima																	
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)	(6)	10,0	9,8	11,7	11,4p	22,9p	22,1p	9,3	8,2	8,0	8,5	7,1	:	14,3	:	1,6	1,5
Industrija (%)	(6)	13,5	12,9	18,3	18,7p	14,7p	14,6p	25,1	25,9	22,0	21,5	21,3	:	19,4	:	19,1	19,2
Građevinarstvo (%)	(6)	4,2	4,6	8,0	7,9p	10,0p	10,8p	5,1	5,5	5,1	5,0	4,7	:	7,3	:	5,4	5,4
Usluge (%)	(6)	72,3	72,7	62,0	62,0p	52,4p	52,5p	60,5	60,4	64,9	65,0	66,9	:	59,0	:	73,9	73,9

Platne bilance	Napomena	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (FDI) (u milijunima eura)	(13)	353,9	619,3	197,4	170,7	811,5	818,4	1 236,3	1 803,8	4 121,9	10 641,7	386,1	221,2	123,8	287,3	- 22 872,0	:
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (FDI) (% BDP-a)	(13)	10,2	17,1	2,3	1,9p	8,1p	8,0p	3,7	5,4	0,7	1,6	2,8	1,5	2,2	:	-0,2	:
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (FDI) u odnosu na EU-28 (u milijunima eura)	(14)	102,5	403,0	10,8	-169,2	:	:	1 073,9	1 480,4	1 509,5	4 809,2	:	:	82,4	101,3	-	-
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (FDI) u odnosu na EU-28 (% BDP-a)	(14)	3,0	11,1	0,1	-1,9	:	:	3,2	4,4	0,3	0,7	:	:	1,5	:	-	-
Doznake kao % BDP-a	(15)	1,3	:	2,2p	2,1e	:	:	7,8	8,7	0,1	0,1	8,5	8,3	:	:	0,1	:

Vanjska trgovina robom	Napomen	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
------------------------	---------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

		Crna Gora	bivša jugoslavenska republika Makedonija	Albanija	Srbija	Turska	Bosna i Hercegovina	Kosovo *	EU-28								
	a																
Međunarodna trgovina robom																	
Udio izvoza u zemlje EU-28 prema vrijednosti u ukupnom izvozu (%)		35,8	35,7	76,5	77,2	77,4	75,5	65,7	67,0	43,5	44,5	72,1	71,6	30,2	32,6	-	-
Udio uvoza iz zemalja EU-28 prema vrijednosti u ukupnom uvozu (%)		45,8	41,3	63,4	62,1	61,1	61,8	57,1	57,3	36,7	38,0	58,9	60,8	42,6	42,2	-	-
Trgovinska bilanca (u milijunima EUR)		-1 451	-1 524	-1 758	-1 726	-2 114	-2 154	-2 950	-2 985	-63 685	-56 977	-3 844	-3 510	-2 214	-2 309	11 139	64 169
Međunarodna trgovina robom i uslugama u odnosu na BDP																	
Uvoz (% BDP-a)	(6)	60,0	61,1	64,9	65,0p	47,2p	:	54,2	56,4	32,1	30,8	:	:	50,6	:	40,4	40,5
Izvoz (% BDP-a)	(6)	40,1	42,5	47,7	48,8p	28,2p	:	43,4	46,7	27,9	28,0	:	:	19,6	:	43,1	43,8

Javne financije	Napomena	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
Statistika državnih financija, u odnosu na BDP																	
** Suficit opće države (+) / deficit (-) (%)	(7)	-3,1	7,7	-4,2	-3,5	-5,2	-4,0	-6,7	-3,8	0,4	1,7	-2,0	0,7	:	:	-3,0	-2,4
** Dug opće države (%)	(7), (8)	56,7	63,3	38,2	38,0	71,8	72,5	72,4	76,4	34,5	31,3	41,6	41,9	10,5	12,8	86,8	85,2

Financijski pokazatelji	Napomena	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
Godišnja promjena potrošačkih cijena (%)		-0,7	1,5	-0,3	-0,3	0,7	2,0	2,9	1,9	8,9	7,7	-0,9	-1,0	0,4	-0,5	0,5	0,0
Ukupni vanjski dug u odnosu na BDP (%)	(9)	:	:	70,3p	69,9p	69,6	73,9	77,1	80,1	55,0	56,4	:	:	32,3	:	:	:
Kamatne stope na zaduživanje (jedna godina), godišnje (%)	(10)	9,22	8,53	3,75	3,75	7,66	7,77	10,50	6,50	11,68	10,79	6,32	5,74	10,70	:	:	:
Kamatne stope na depozite (jedna godina), godišnje (%)	(11)	1,86	1,23	0,50	0,25	1,92	1,35	5,50	2,50	7,75	7,27	0,09	0,09	1,07	:	:	:

		Crna Gora	bivša jugoslavenska republika Makedonija	Albanija	Srbija	Turska	Bosna i Hercegovina	Kosovo *	EU-28								
Vrijednost deviznih rezervi (uključujući zlato) (u milijunima eura)	(12)	545	674	2 436	2 262	2 192	2 880	9 907	10 378	95 824	99 620	4 001	4 400	746	861	:	:
Međunarodne rezerve – vrijednost jednaka vrijednosti broja mjeseci izvoza	(12)	3,2	3,7	5,3	4,6	5,6	7,6	6,6	6,6	5,9	6,0	6,1	6,8	3,2		:	:
Poslovanje	Napo men a	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
Indeks industrijske proizvodnje (2010. = 100)		81,8	88,3	112,5	118,0	139,2	142,4	98,8	107,1	120,5	124,3	103,9	107,1	:	:	101,7	103,9
Infrastruktura	Napo men a	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
Gustoća željezničke mreže (pruge u prometu na tisuću km ²)		18,1	18,1	27,2	27,2	12,0	13,2s	49,3	48,6s	12,9	12,9	20,1	20,1	30,6	30,6	:	:
Dužina autocesta (u kilometrima)		0	0	259	259	:	:	607	693	2 155	2 159	128	128	80	80	:	:
Energetika	Napo men a	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.	2014.	2015.
Neto uvoz energije u odnosu na BDP	(16)	5,4	4,2	8,5	6,4	1,3	0,7	5,3	4,7	1,8	1,4	6,8	5,3	6,9	:	2,4	1,7

: = nije dostupno
b = prekid u seriji
e = procijenjena vrijednost
p = privremena
s = procjena Eurostata
- = nije primjenjivo

* = Ovim se nazivom ne dovode u pitanje stajališta o statusu te je on u skladu s Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda o proglašenju neovisnosti Kosova.

** = Podaci o državnom deficitu i dugu država proširenja objavljeni su u skladu s primljenim podacima te bez provjere njihove kvalitete i pridržavanja pravila Europskog sustava računa (ESA).

Bilješke:

- (1) Bosna i Hercegovina: stanovništvo sredinom godine.
- (2) Albanija: broj udjela nije 100 % zbog slučajeva u kojima pojedine osobe nije moguće klasificirati u pojedinu djelatnost.
- (3) Bosna i Hercegovina: broj udjela nije 100 % jer su isključeni ostali oblici vlasništva. Crna Gora: isključene su nevladine organizacije (NVO).
- (4) Turska: podaci o nezaposlenosti temelje se na kriteriju od četiri tjedna uz kriterij korištenja isključivo aktivnih metoda traženja posla.
- (5) Srbija, 2014.: plaće isplaćene djelatnicima u pravnim osobama i obrtima. Bosna i Hercegovina: neto plaća.
- (6) Turska i Bosna i Hercegovina: na temelju Europskog sustava računa 1995.
- (7) EU-28: na temelju Europskog sustava računa 2010.
- (8) Vrijednost BDP-a dobivena je iz Srednjoročnoga okvira izdataka 2016. – 2018. (travanj 2015.).
- (9) Bivša jugoslavenska republika Makedonija: na temelju 6. izdanja priručnika o platnoj bilanci.
- (10) Albanija: prosječna ponderirana stopa primijenjena na nove zajmove na 12 mjeseci tijekom odgovarajućeg mjeseca i s dospelom u roku od 12 mjeseci. Bosna i Hercegovina: kratkoročne stope na zaduživanje u nacionalnoj valuti odobrene nefinancijskim društvima (ponderirani prosjek). Crna Gora: ponderirana prosječna efektivna kamatna stopa, na nepodmirene iznose, godišnje. Bivša jugoslavenska republika Makedonija: na kraju godine (31. prosinca). Kosovo: uključuje naknade na isplate bankama.
- (11) Albanija: kamatna stopa na depozite predstavlja ponderiranu prosječnu stopu za nove depozite tijekom odgovarajućeg mjeseca s dospelom od 12 mjeseci. Bosna i Hercegovina: stope na depozite po viđenju u nacionalnoj valuti kućanstava (ponderirani prosjek). Crna Gora: ponderirana prosječna efektivna kamatna stopa, na nepodmirene iznose, godišnje. bivša jugoslavenska republika Makedonija: na kraju godine (31. prosinca). Turska: prekonoćna stalno raspoloživa mogućnost deponiranja. Kosovo: uključuje naknade na isplate bankama.
- (12) Bivša jugoslavenska republika Makedonija: na kraju godine (31. prosinca).
- (13) Bivša jugoslavenska republika Makedonija, Albanija, Srbija, Bosna i Hercegovina, Kosovo i EU-28: na temelju 6. izdanja priručnika o platnoj bilanci.
- (14) Bivša jugoslavenska republika Makedonija, Srbija i Kosovo: na temelju 6. izdanja priručnika o platnoj bilanci.
- (15) Bivša jugoslavenska republika Makedonija, Srbija, Bosna i Hercegovina i EU-28: na temelju 6. izdanja priručnika o platnoj bilanci.
- (16) Crna Gora, bivša jugoslavenska republika Makedonija, Albanija, Turska i Kosovo: izračuni Eurostata.